

Moderní metody radioterapie karcinomu prostaty Protokol léčby karcinomu prostaty

K. Odrážka

Multiscan s.r.o., Pardubická krajská nemocnice a.s.

1. a 3. Lékařská fakulta UK v Praze

IPVZ Praha

ČR 2007

- Dotazník 23/28 pracovišť   prostata n=18
- Incidence karcinomu prostaty   n=4846
- Radioterapie T1-3   n=1804

ČR 2007

- Technika

konvenční RT	0% pacientů	
3D-CRT	70% pacientů	IGRT
IMRT	29% pacientů	9%
BT	1%	

- Dávka

71-75 Gy	9
76-80	8
81-85	1

ČR 2007

- Vidíte pacienta před zahájením HT?

vždycky 8

někdy ano, někdy ne 5

zřídka 5

- Jak sledujete pacienta po léčbě?

trvale 10

dočasně 6

po RT předám urologovi 2

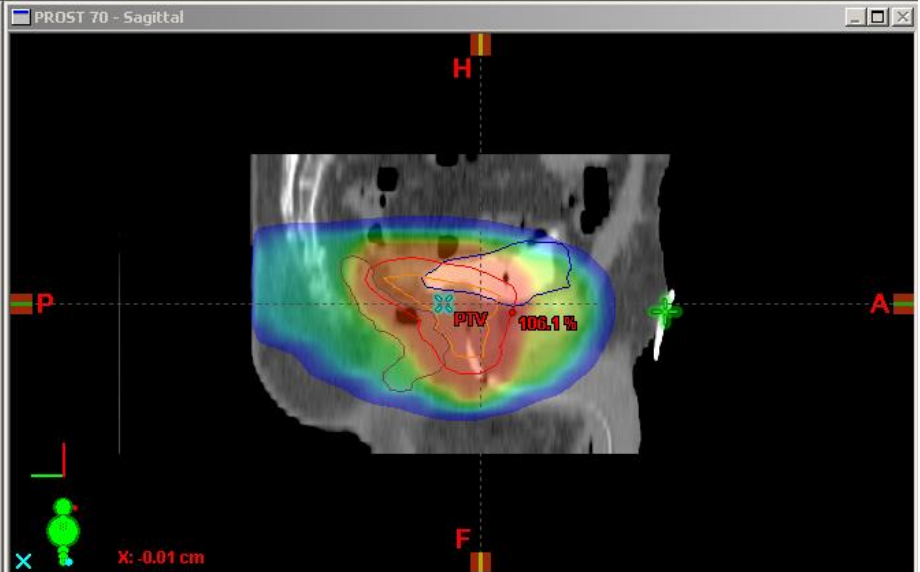
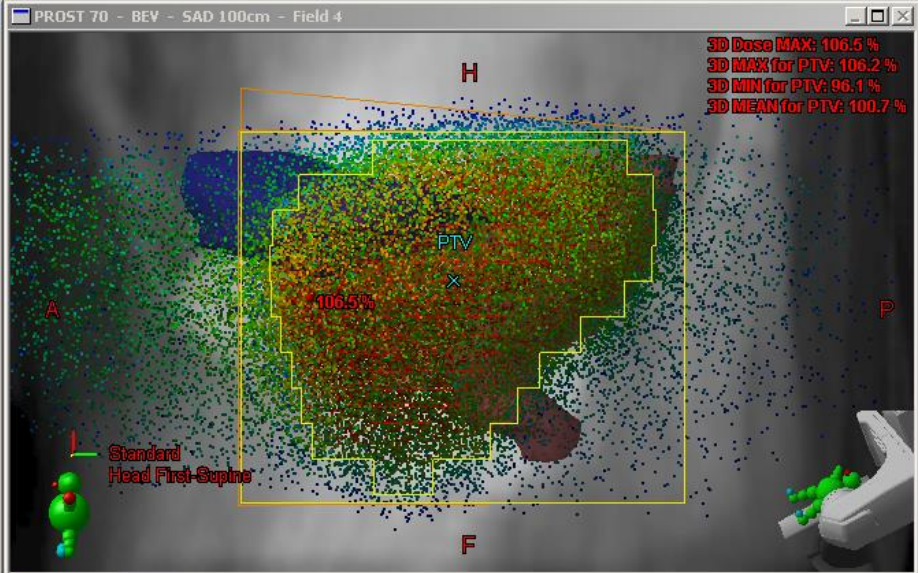
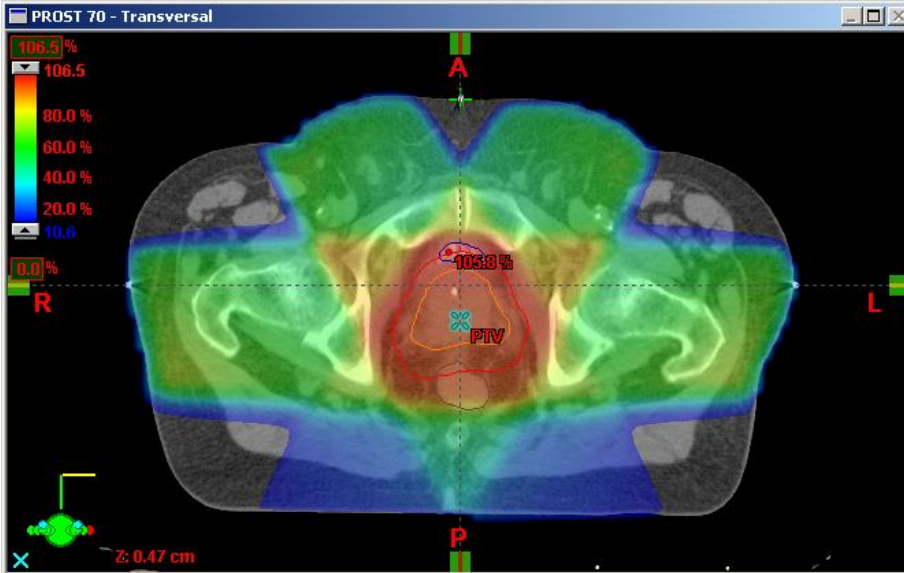
3D-CRT

- Trojrozměrná konformní radioterapie
3D definice anatomických struktur, 3D plánování
tvarování svazku záření podle cílového objemu
lepší distribuce dávky oproti konvenční RT
- Klinická praxe
1987 University of Michigan
1997 ČR Hradec Králové

Sandler HM. In: Meyer JL, Purdy JA, editors. 3-D conformal radiotherapy. A new era in the irradiation of cancer. Basel: S. Karger; 1996. p. 238-243.

Sandler HM. Radiother Oncol 1992; 23: 53-54.

IMRT

- Radioterapie s modulovanou intenzitou
pokročilá forma 3D-CRT
modulace fluence
inverzní plánování
- Klinická praxe
1996 MSKCC
2002 ČR Hradec Králové

Carol MP. Int J Imag Sys Technol 1995;6:56-61

Ling CC. Int J Radiat Oncol Biol Phys 1996;35:721-30

HIGH
MEDIUM
LOW

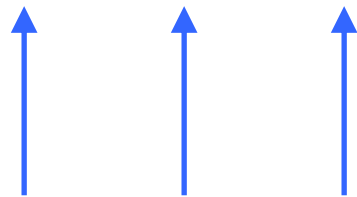
60	60	60
----	----	----

60	50	60
----	----	----

60	40	60
----	----	----

$$F = \sum w_n [D_0(n) - D(n)]^2$$

Objektivní funkce

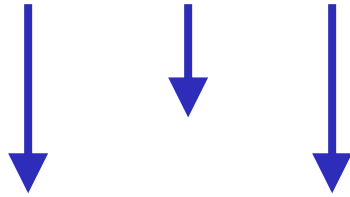

Iterativní proces

Optimální fluence

HIGH
MEDIUM
LOW

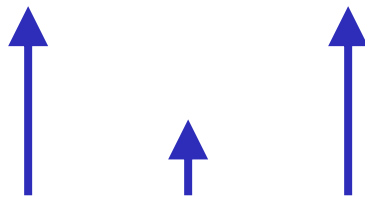
60	60	60
----	----	----

60	50	60
----	----	----

60	40	60
----	----	----

$$F = \sum w_n [D_0(n) - D(n)]^2$$

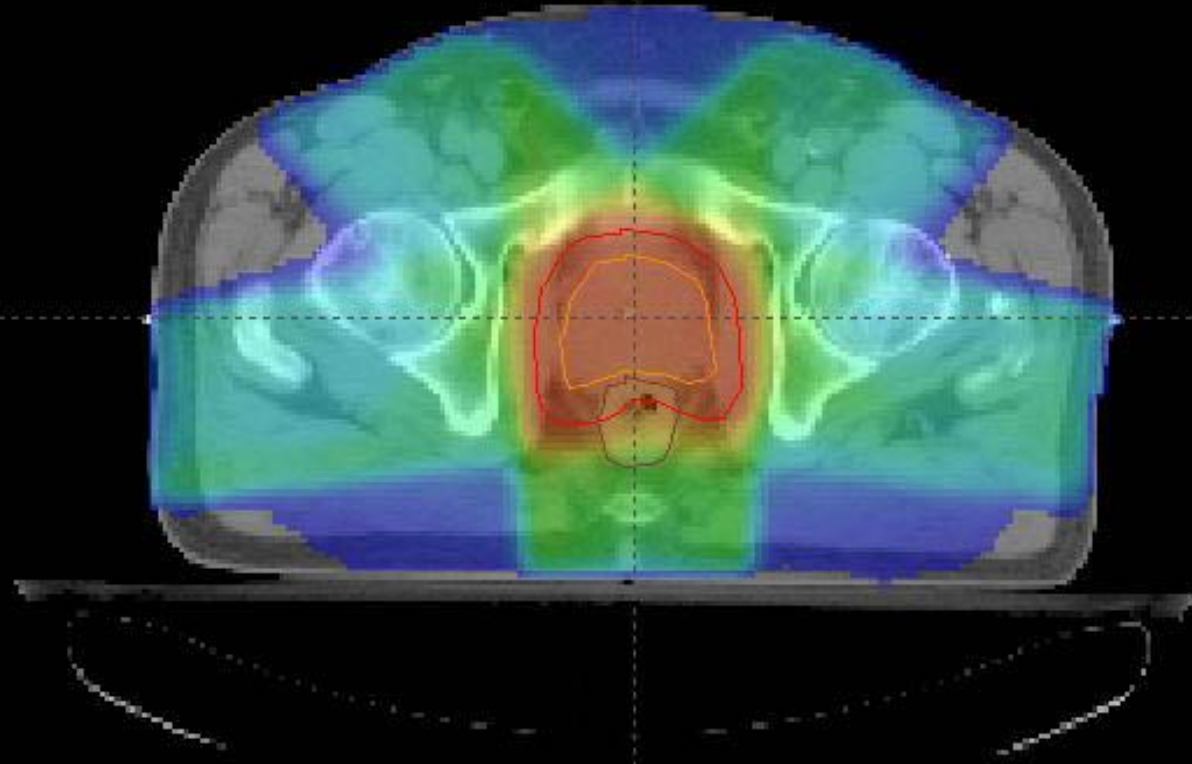
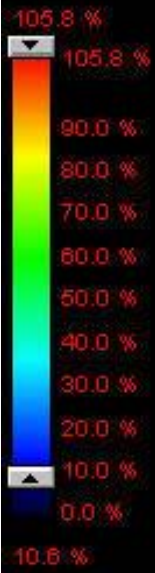
Objektivní funkce

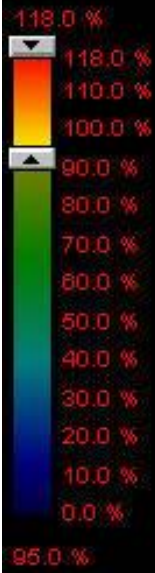
Iterativní proces

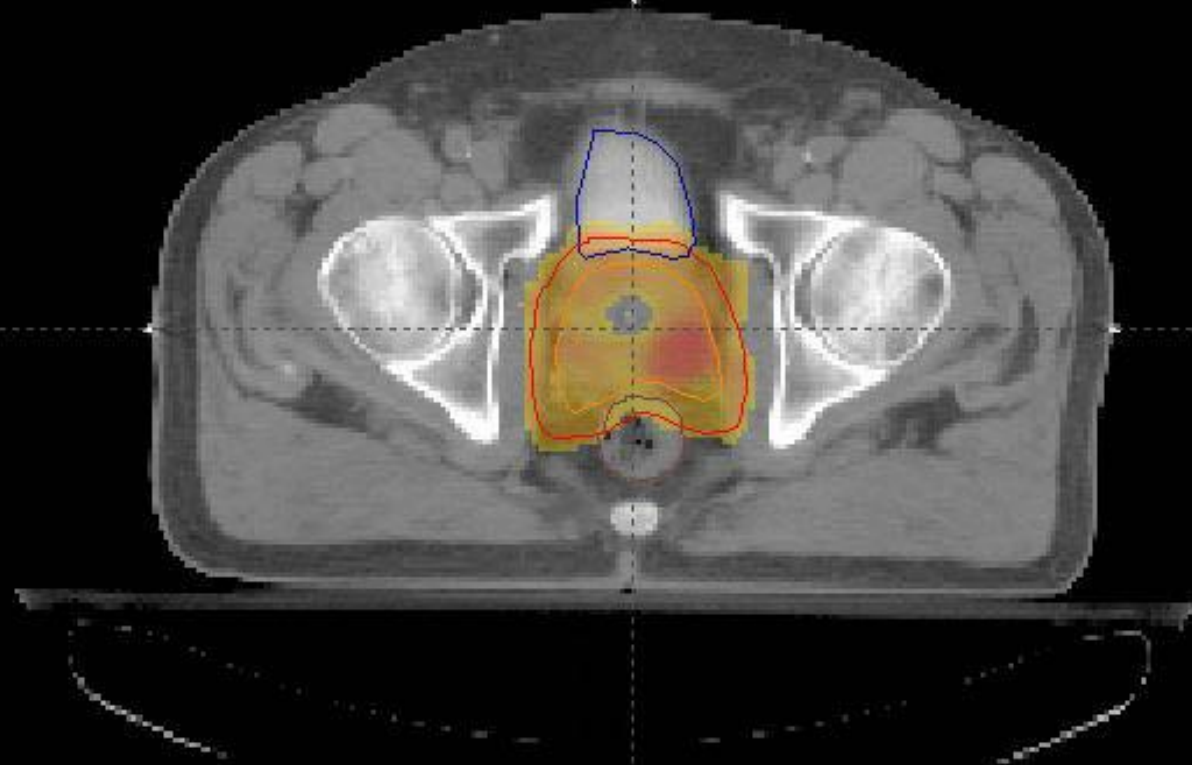
Optimální fluence

Z: 9.00 cm
Head First-Supine

95.0 %

Z: 9.50 cm
Head First-Supine

IGRT

- Radioterapie řízená obrazem
verifikace pozice pacienta před/během RT
při každé frakci RT
on-line korekce
- Klinická praxe
2001 RTOG
2006 ČR Ostrava

Verhey LJ. Int J Radiat Oncol Biol Phys 1982;8:289-94

De Neve W. Radiother Oncol 1992;24:45-54

Michalski J. Int J Radiat Oncol Biol Phys 2001;51(Suppl 2):60-5

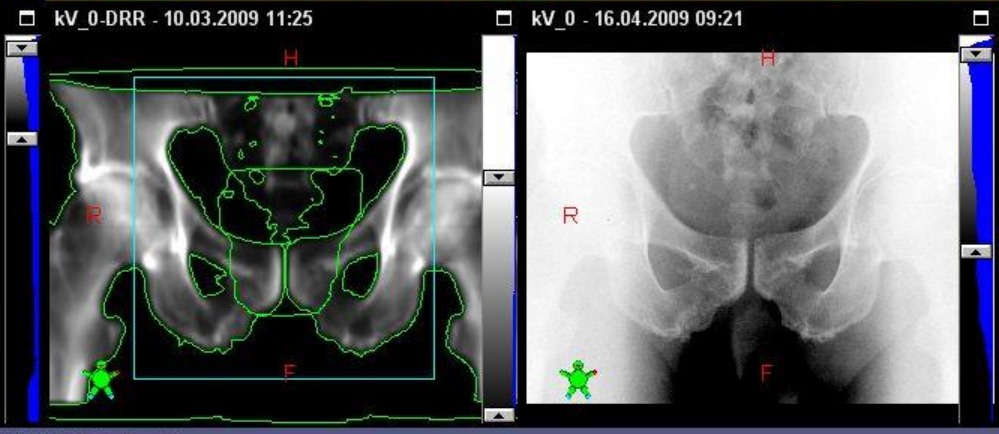
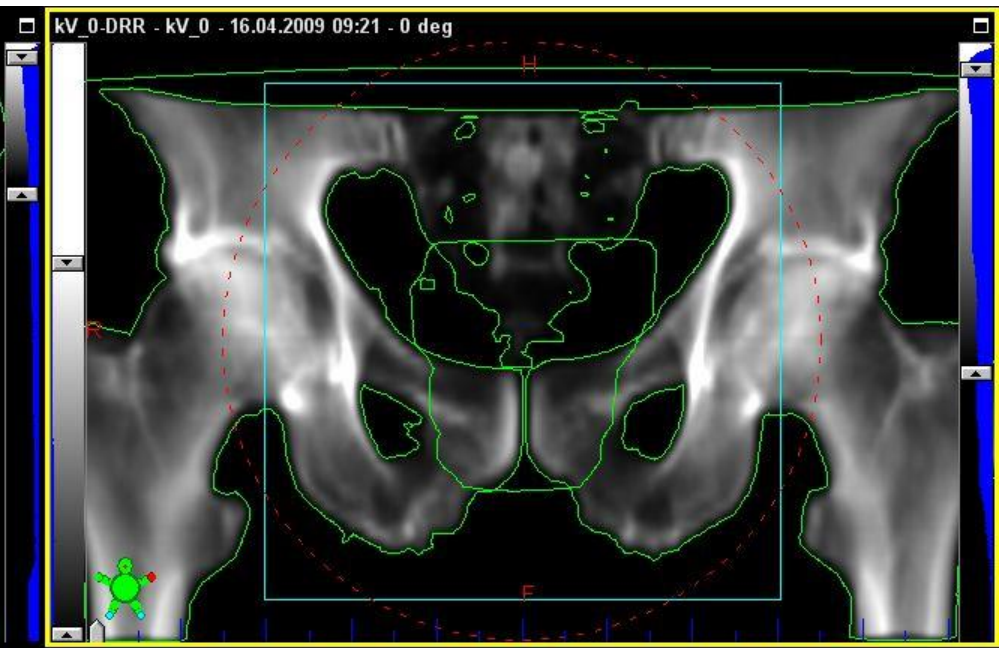
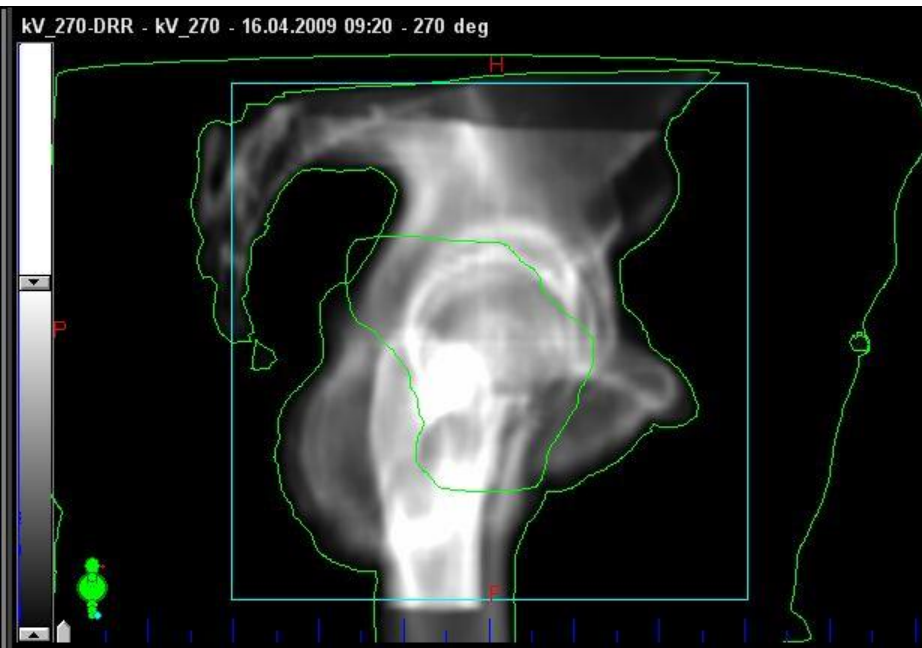
IGRT

- Využití
ve spojení s 3D-CRT a IMRT (IG-IMRT)
- Význam
vyšší přesnost ozáření
menší bezpečnostní lem kolem nádoru
nižší zatížení zdravých tkání – eskalace dávky záření
- Techniky

EPID	kV-kV	UZ
	CBCT	mikročipy

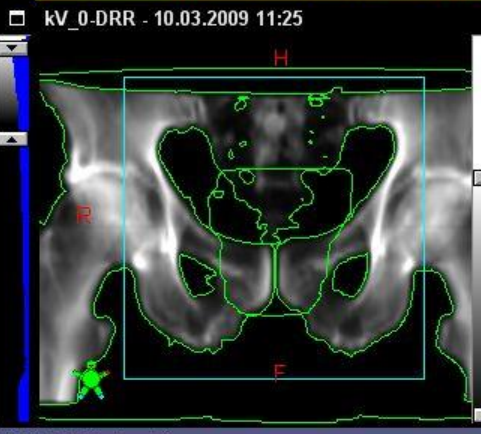
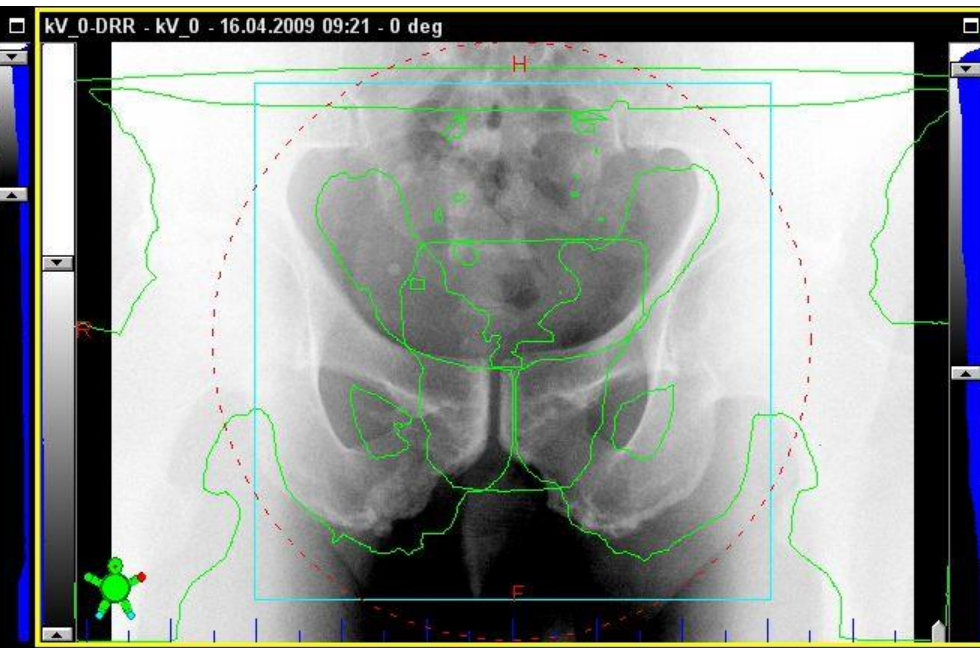
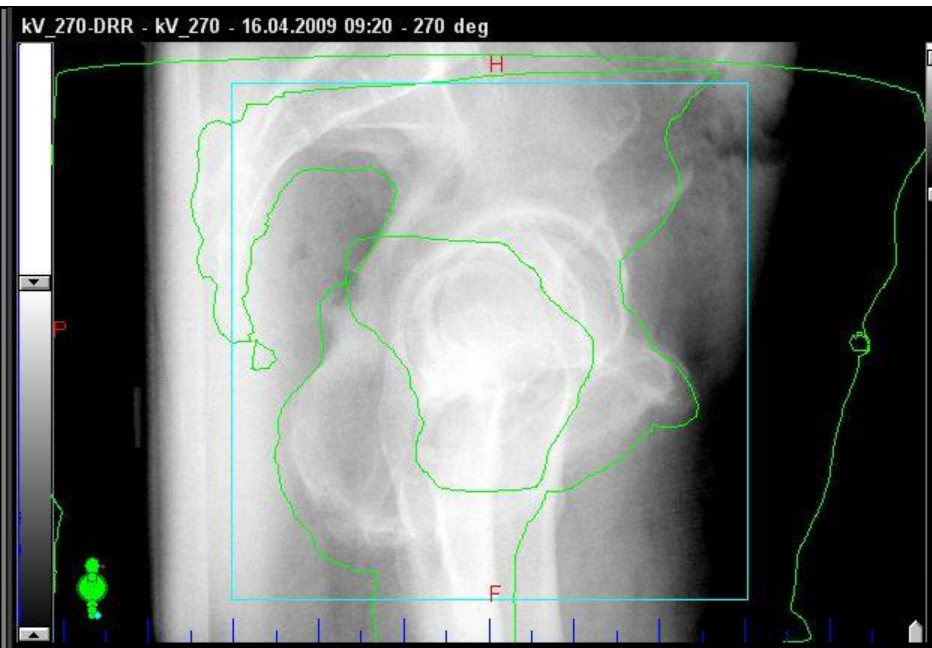
Couch Shift (VAR_IEC Scale)

	TARGET	ACTUAL	SHIFT		TARGET	ACTUAL	SHIFT	
Couch Vrt	11.2	11.2	0.0	☒ Include	Couch Lat	999.5	999.5	0.0 ☒ Include
Couch Lng	150.8	150.8	0.0	☒ Include	Couch Rtn	0.00	0.0	0.0 ☐ Include

Reset Shift

Apply Shift

All units in cm and degrees

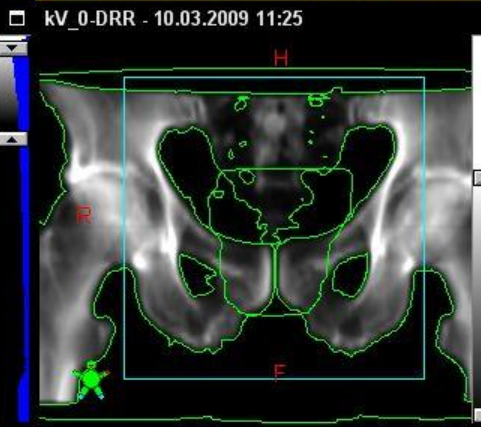
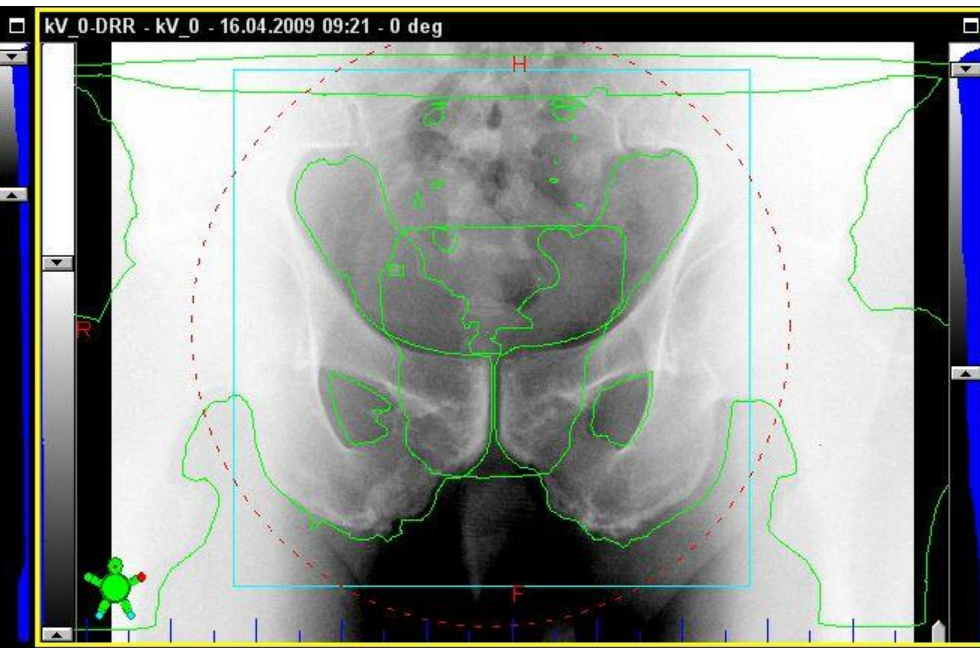
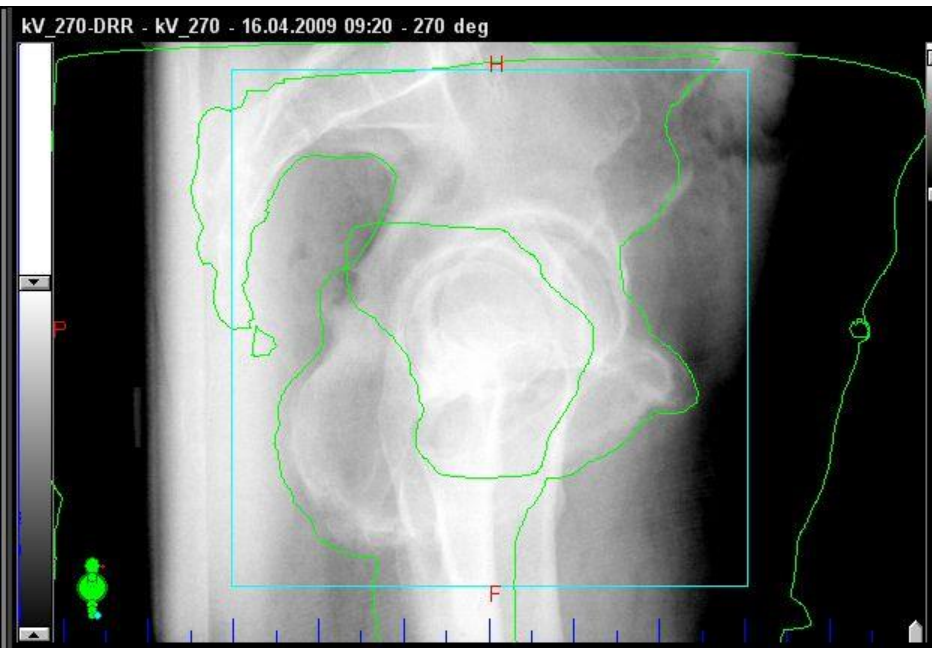
Couch Shift (VAR_IEC Scale)

	TARGET	ACTUAL	SHIFT		TARGET	ACTUAL	SHIFT	
Couch Vrt	11.2	11.2	0.0	☒ Include	Couch Lat	999.5	999.5	0.0 ☒ Include
Couch Lng	150.8	150.8	0.0	☒ Include	Couch Rtn	0.00	0.0	0.0 ☐ Include

Reset Shift

Apply Shift

All units in cm and degrees

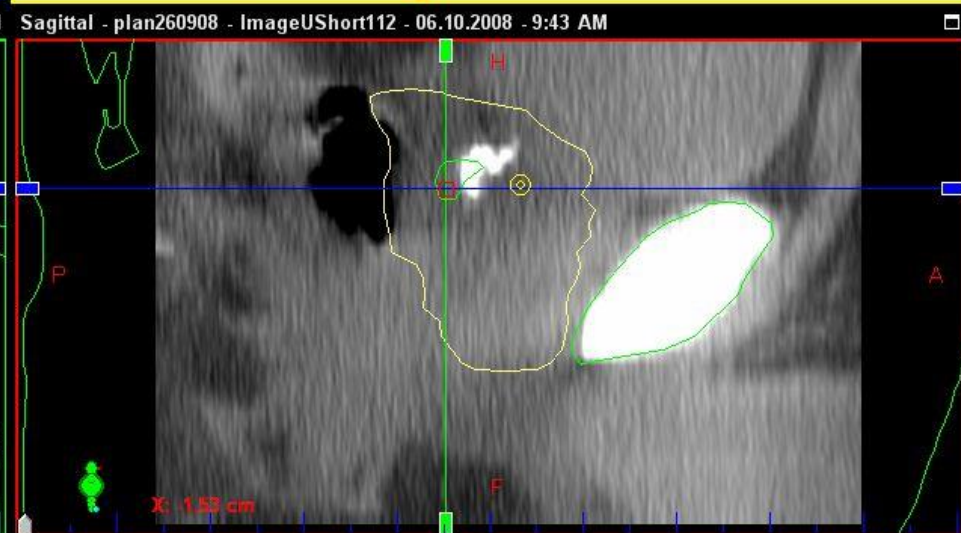
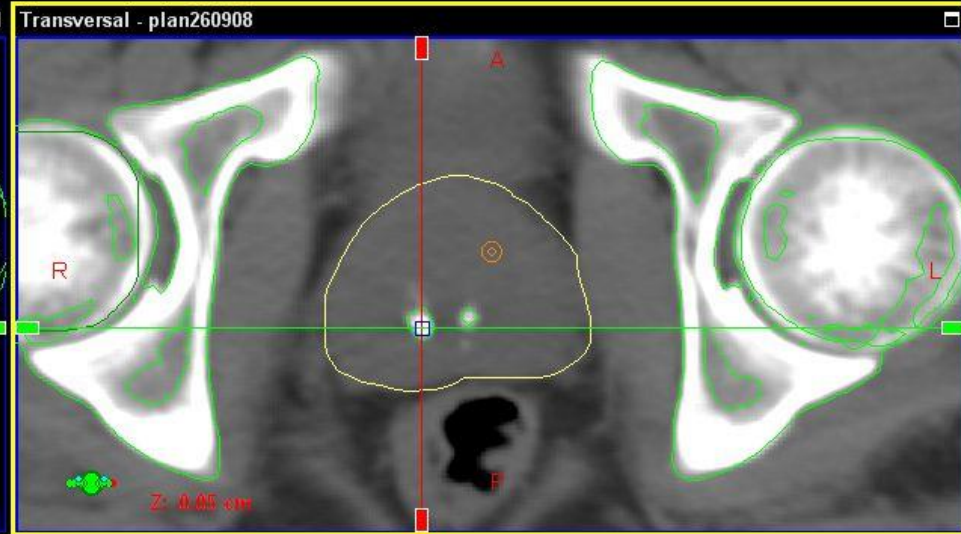
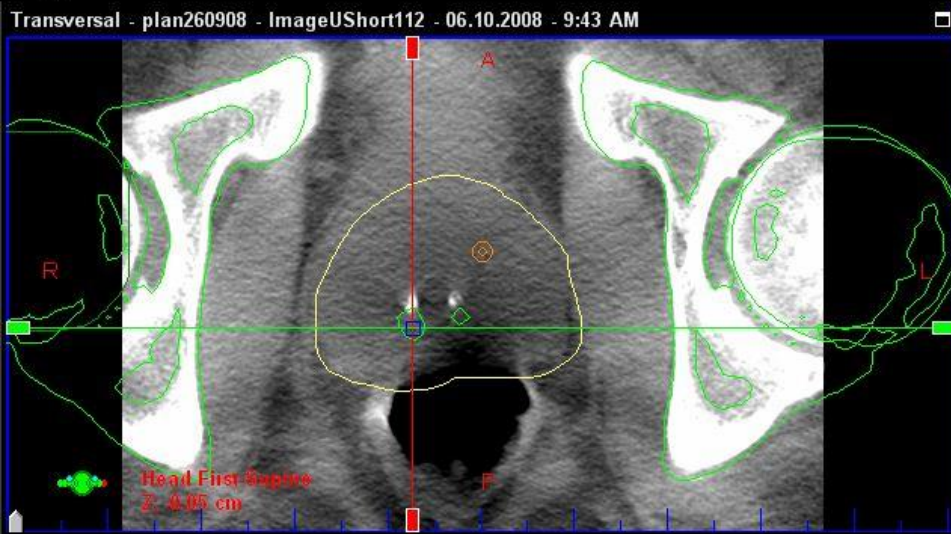
Couch Shift (VAR_IEC Scale)

	TARGET	ACTUAL	SHIFT		TARGET	ACTUAL	SHIFT	
Couch Vrt	11.2	11.2	0.0	☒ Include	Couch Lat	0.2	999.5	0.7 ☒ Include
Couch Lng	150.4	150.8	-0.4	☒ Include	Couch Rtn	0.00	0.0	0.0 ☐ Include

Reset Shift

Apply Shift

All units in cm and degrees

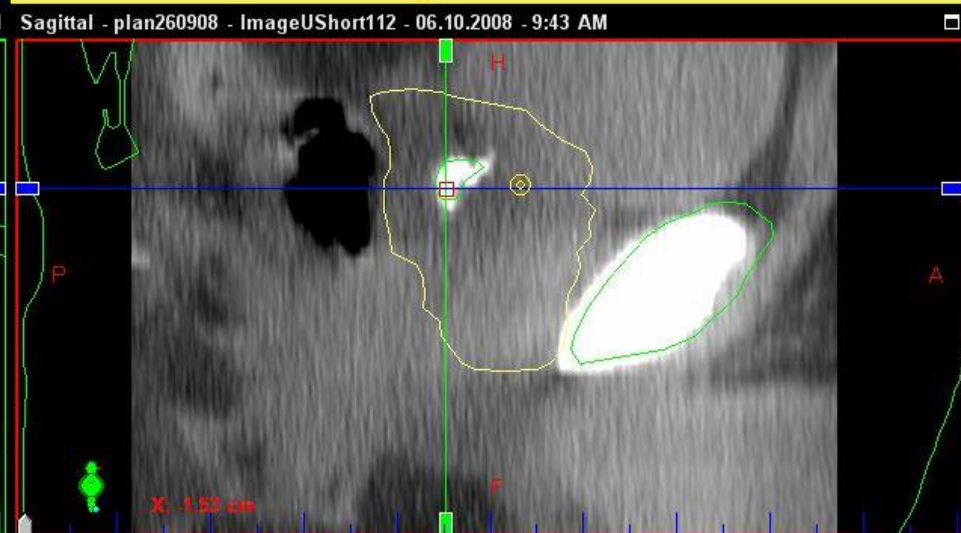
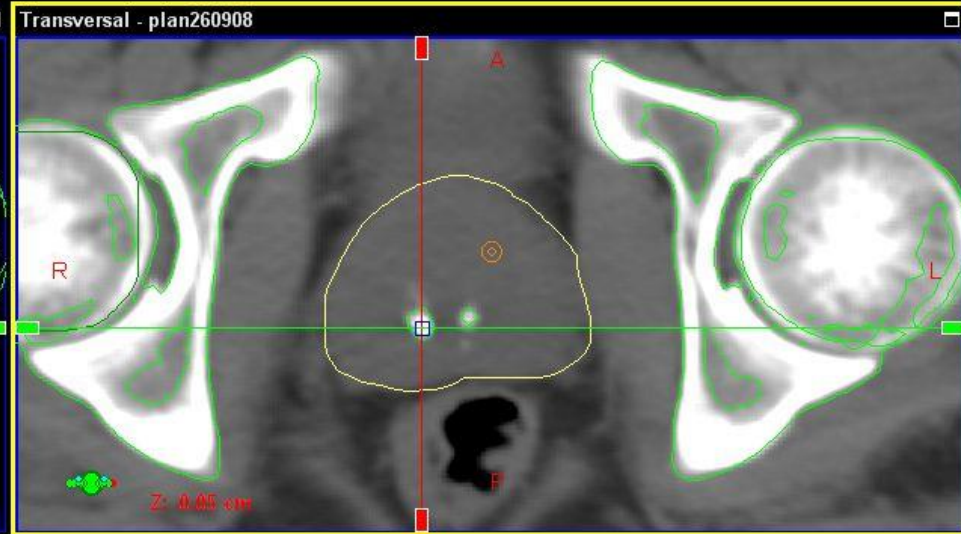
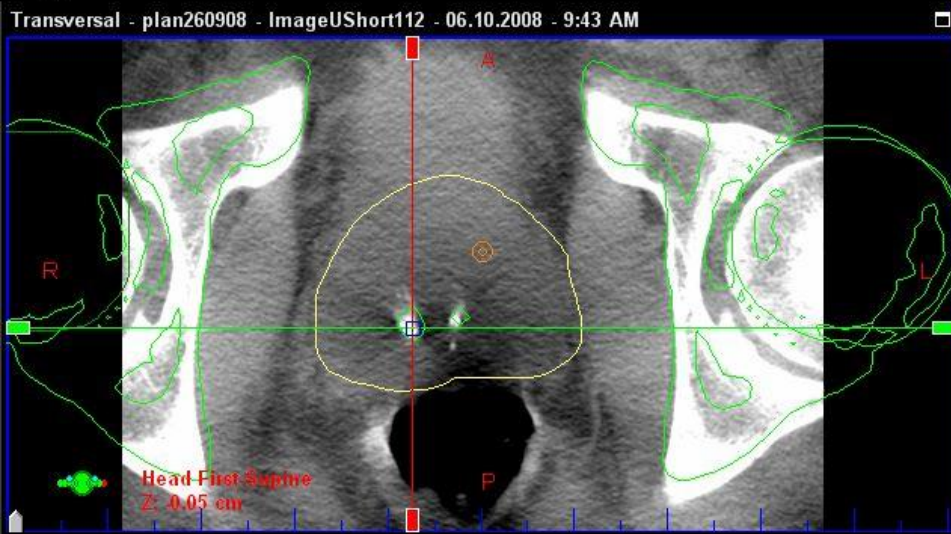

Couch Shift (VAR_JEC Scale)

	TARGET	ACTUAL	SHIFT		TARGET	ACTUAL	SHIFT	
Couch Vrt	10.4	10.1	0.3	☒ Include	Couch Lat	999.3	999.5	-0.2 ☒ Include
Couch Lng	141.4	141.5	-0.1	☒ Include	Couch Rtn	0.0	0.0	0.0 ☒ Include

Reset Shift

Apply Shift

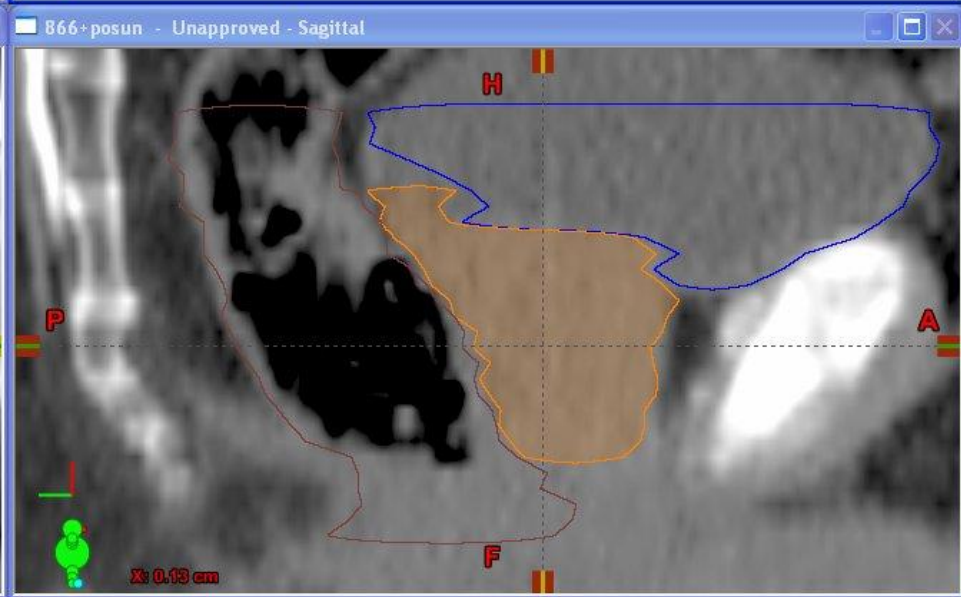
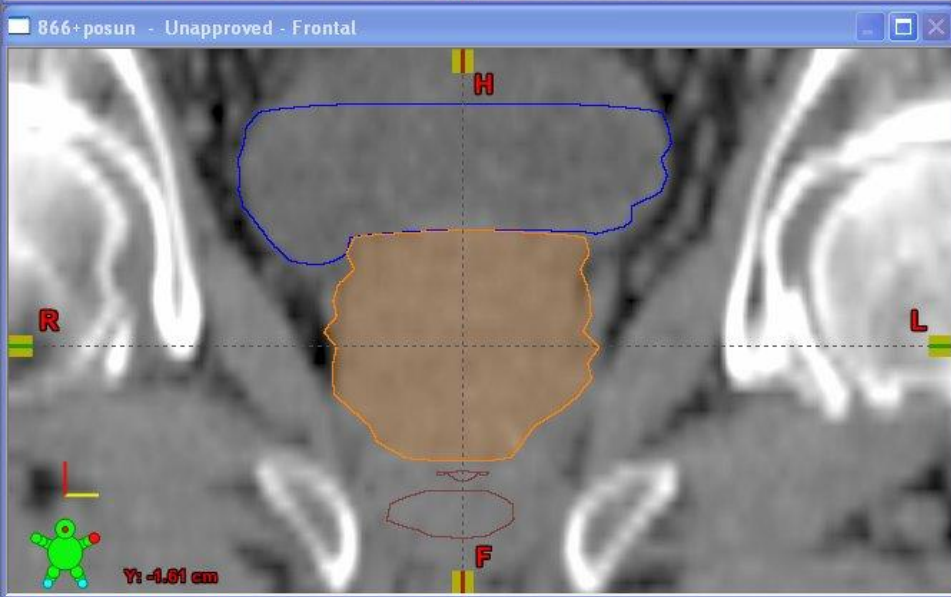
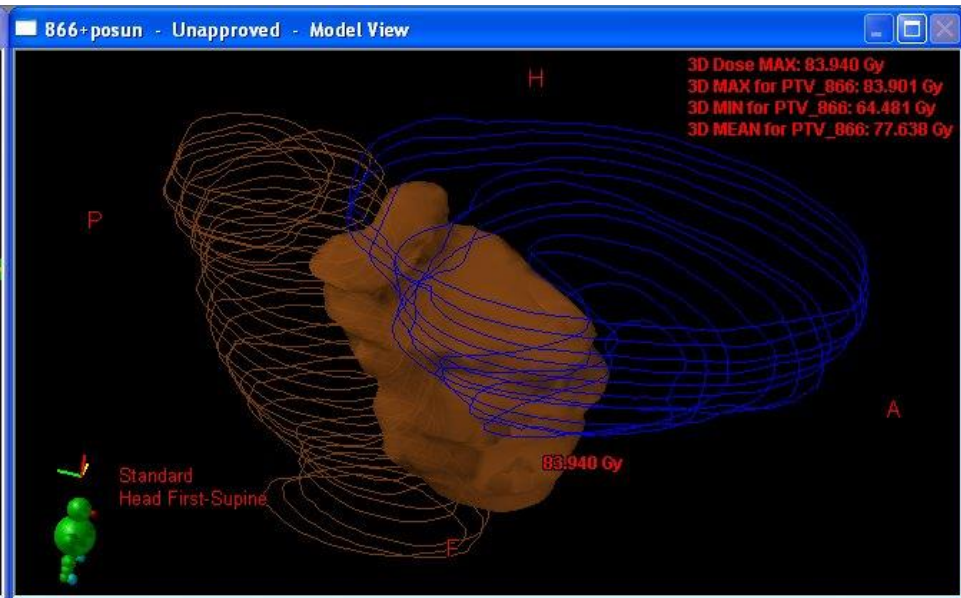
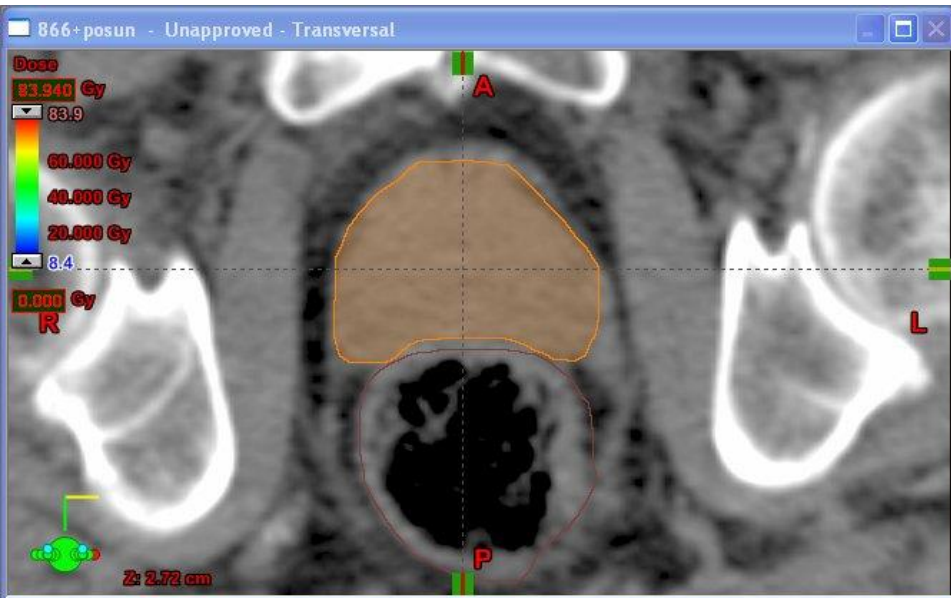

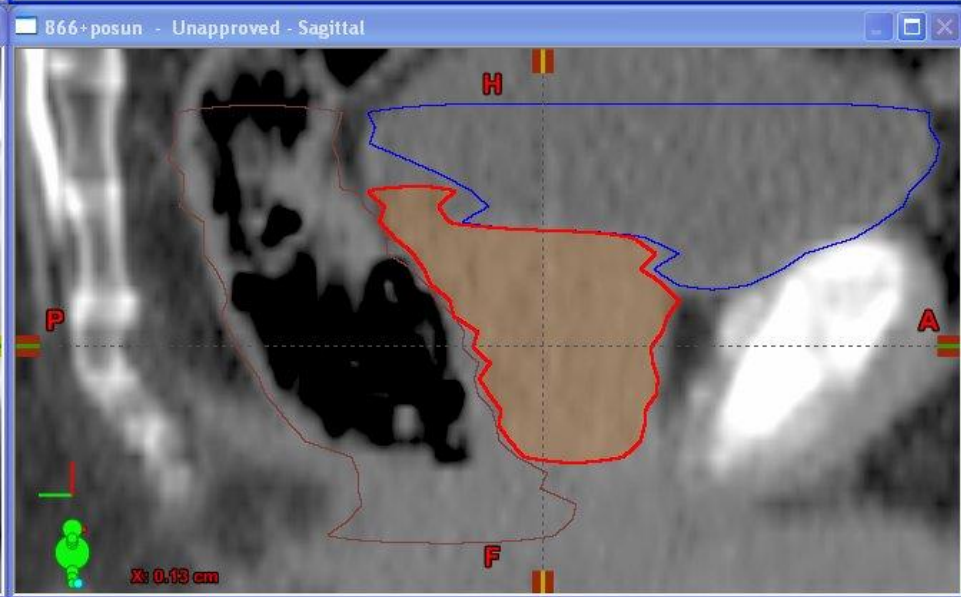
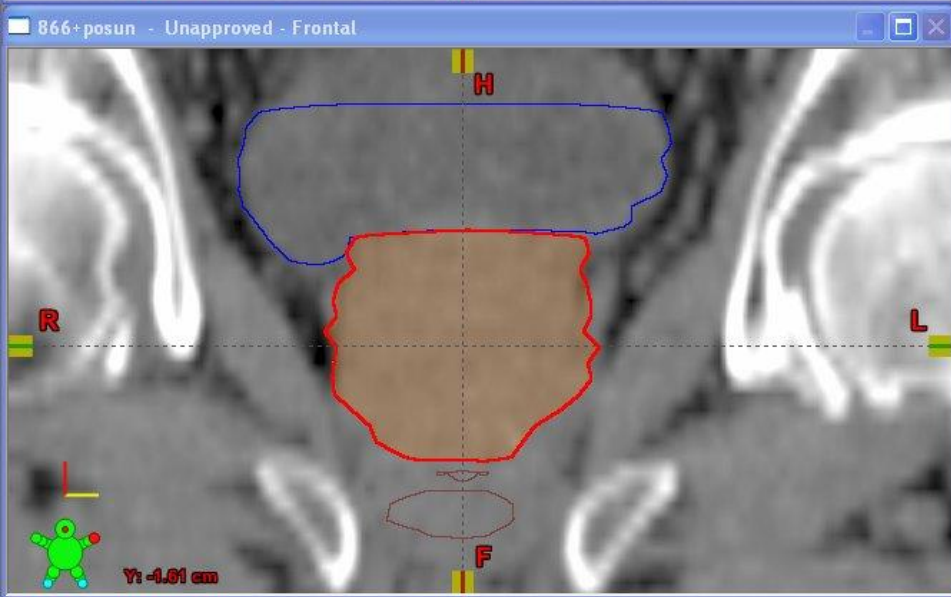
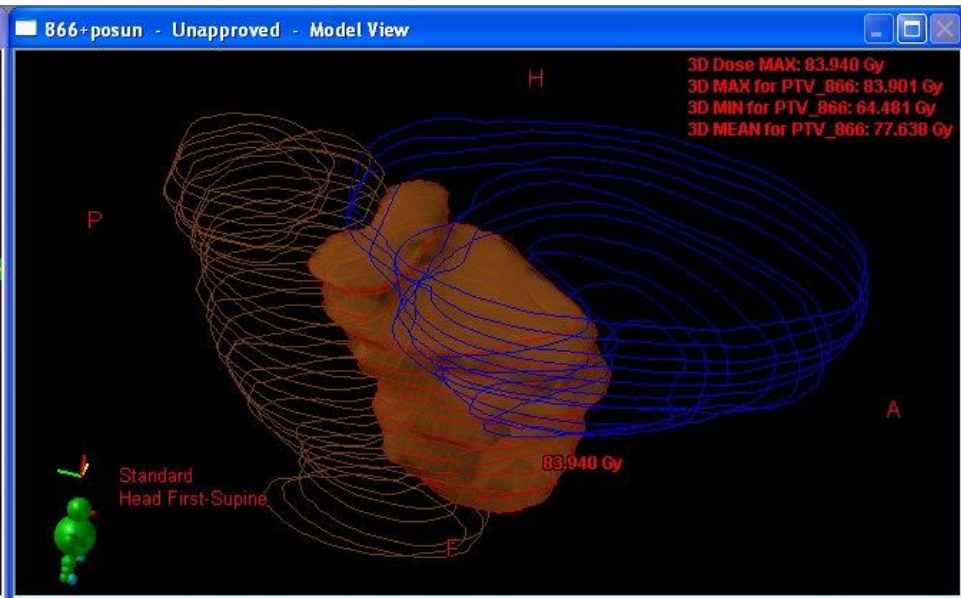
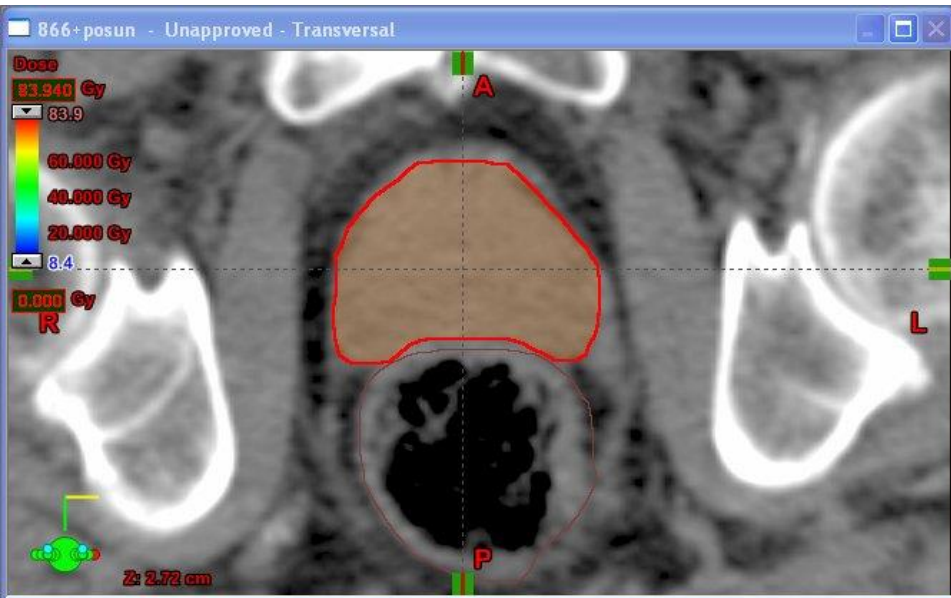
Couch Shift (VAR_JEC Scale)

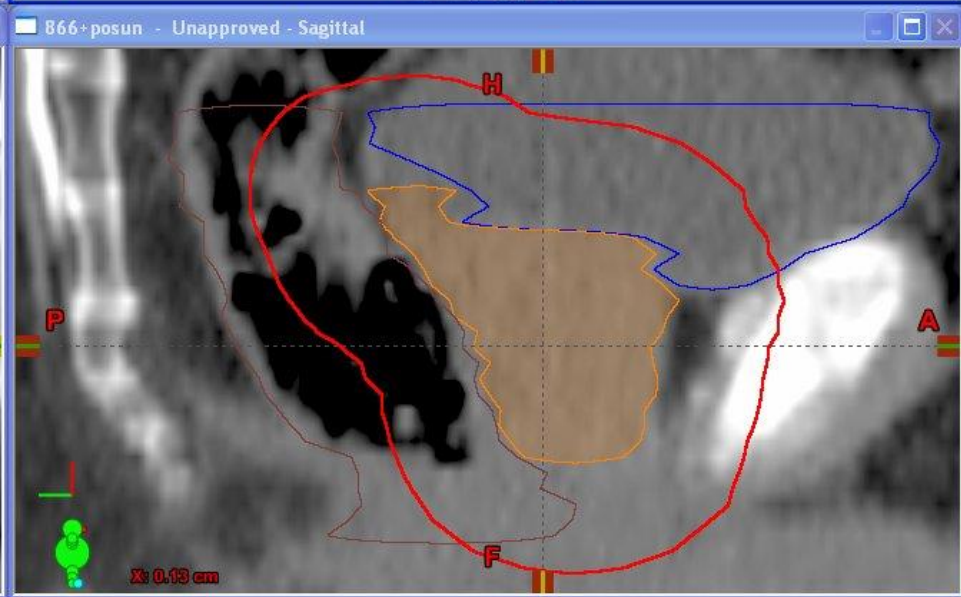
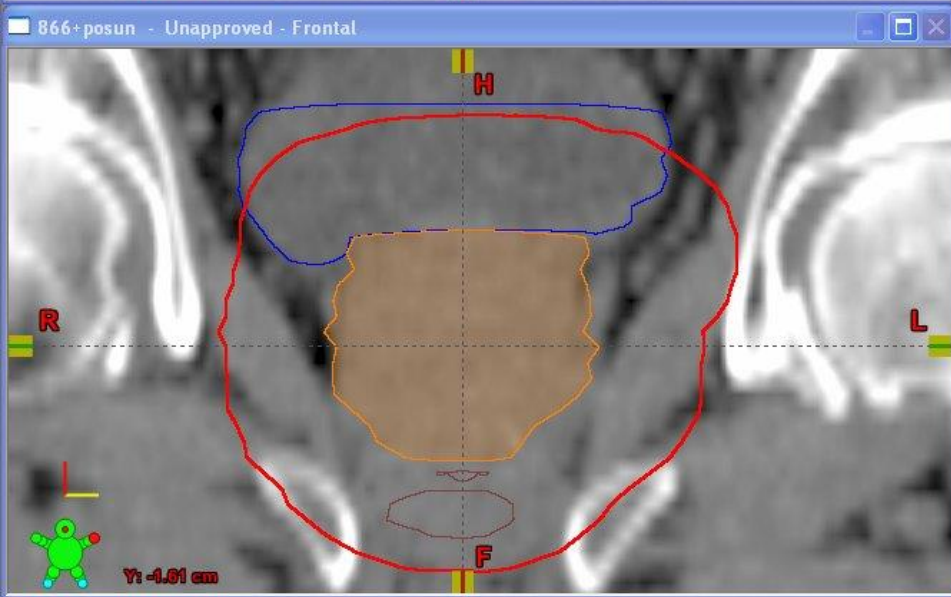
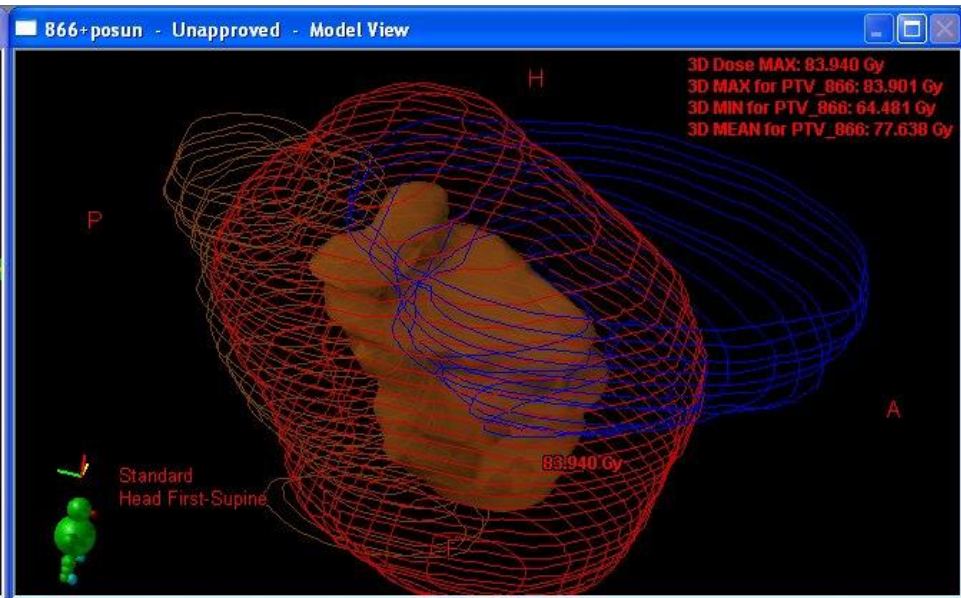
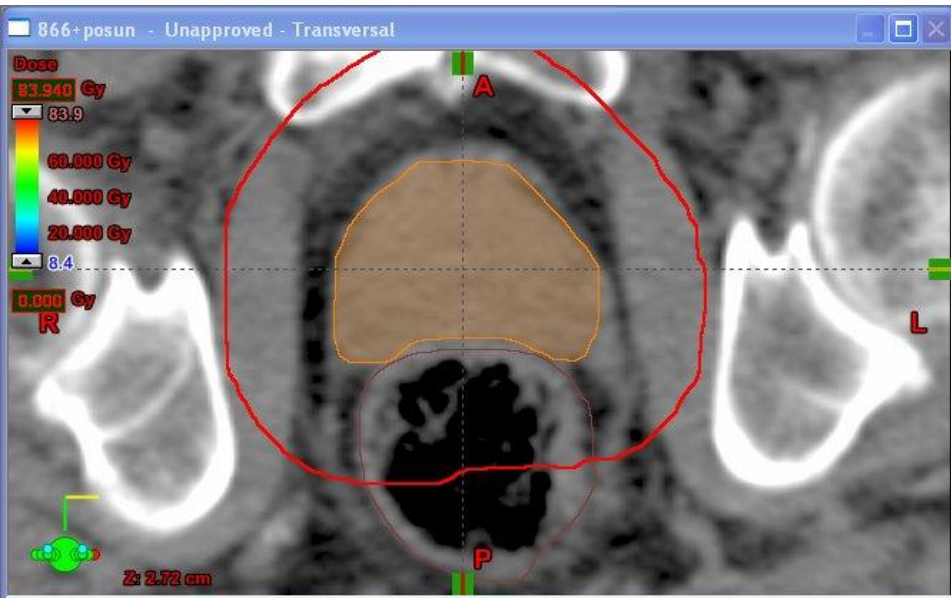
	TARGET	ACTUAL	SHIFT		TARGET	ACTUAL	SHIFT	
Couch Vrt	10.9	10.1	0.8	☒ Include	Couch Lat	999.3	999.5	-0.2 ☒ Include
Couch Lng	141.2	141.5	-0.3	☒ Include	Couch Rtn	0.0	0.0	0.0 ☒ Include

Reset Shift

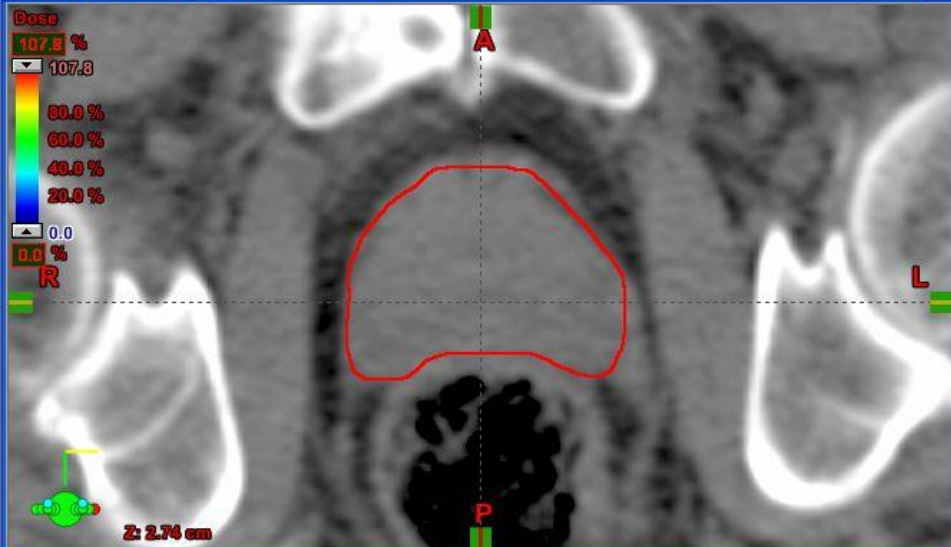
Apply Shift

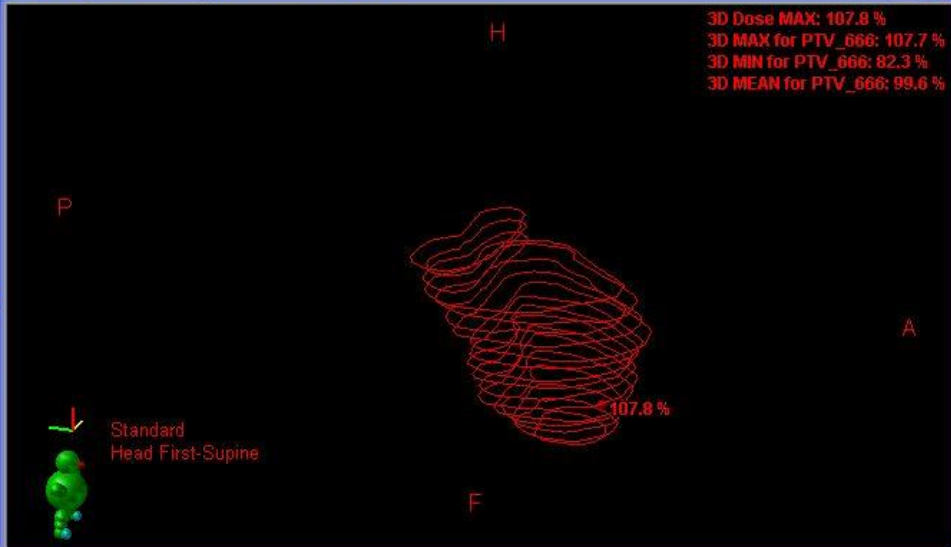

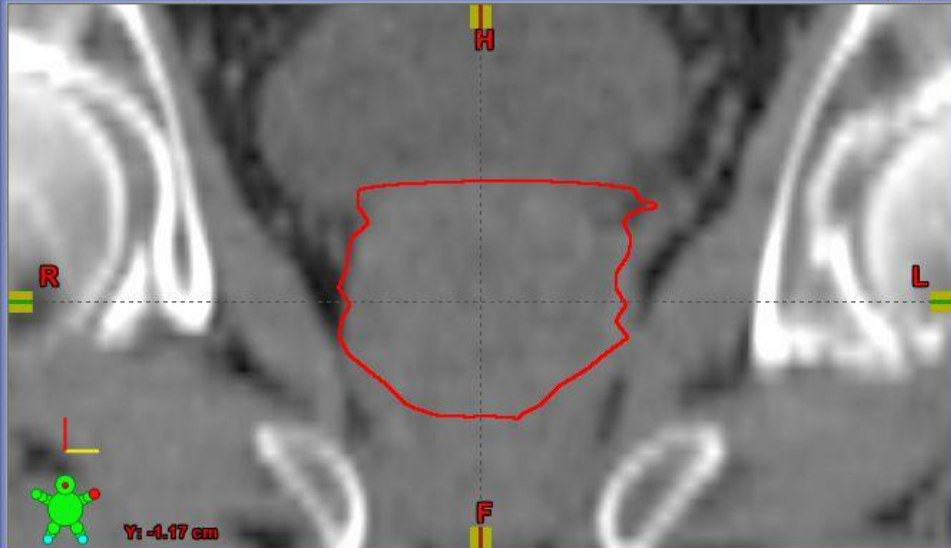
666+posun - Unapproved - Transversal

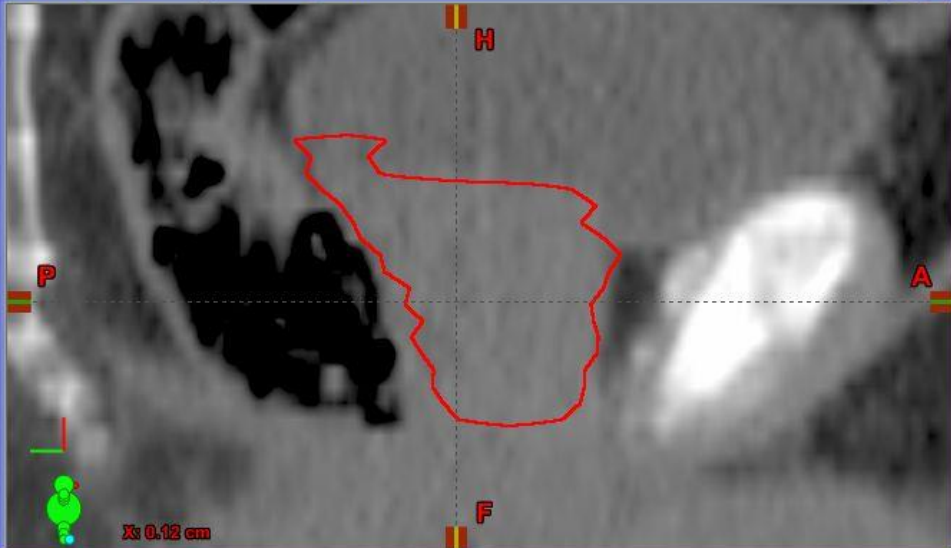
666+posun - Unapproved - Model View

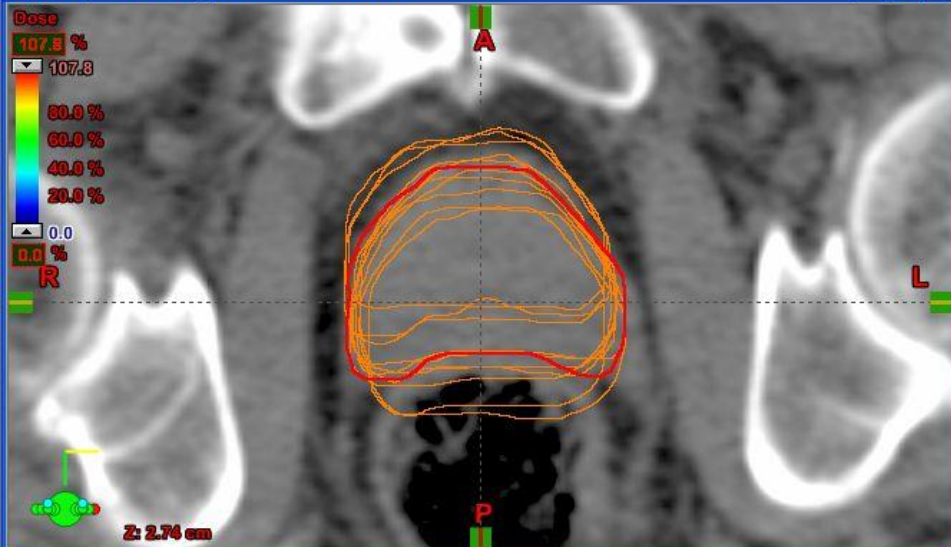
666+posun - Unapproved - Frontal

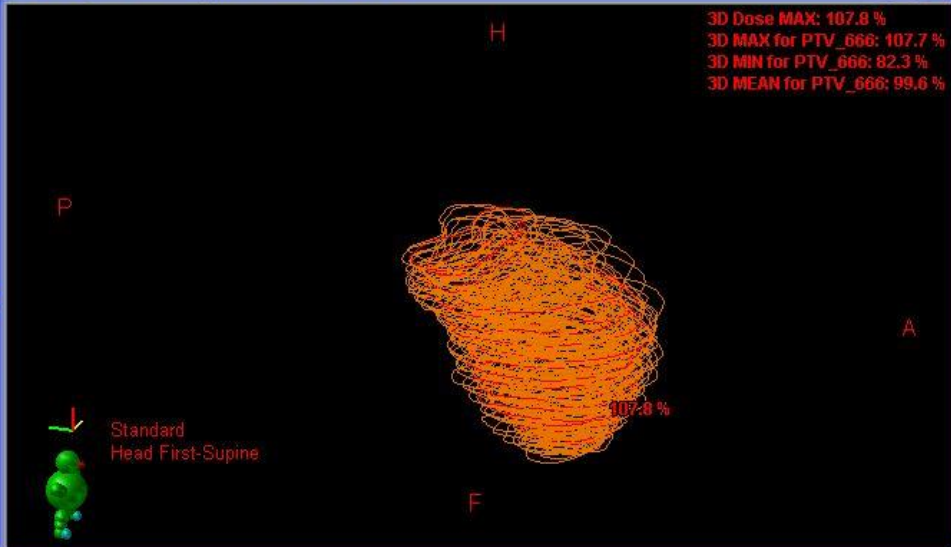
666+posun - Unapproved - Sagittal

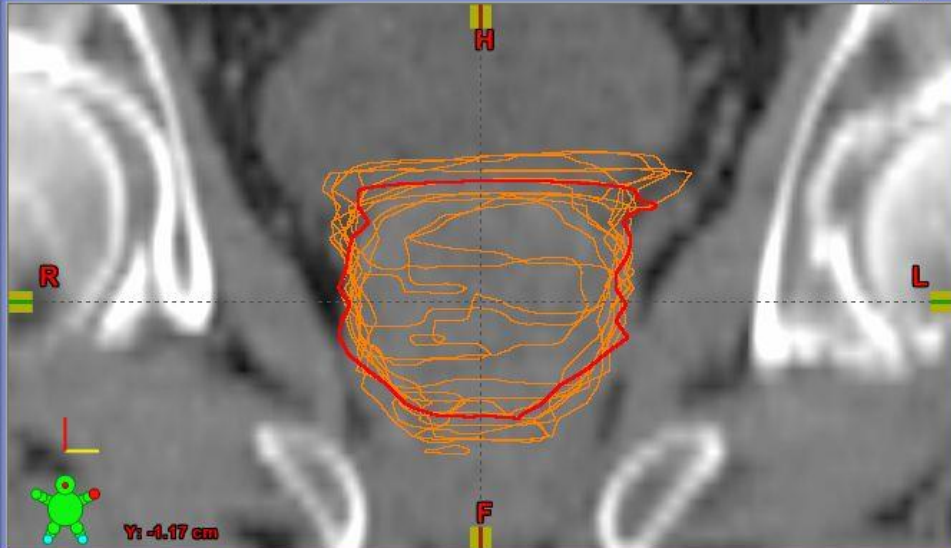
666+posun - Unapproved - Transversal

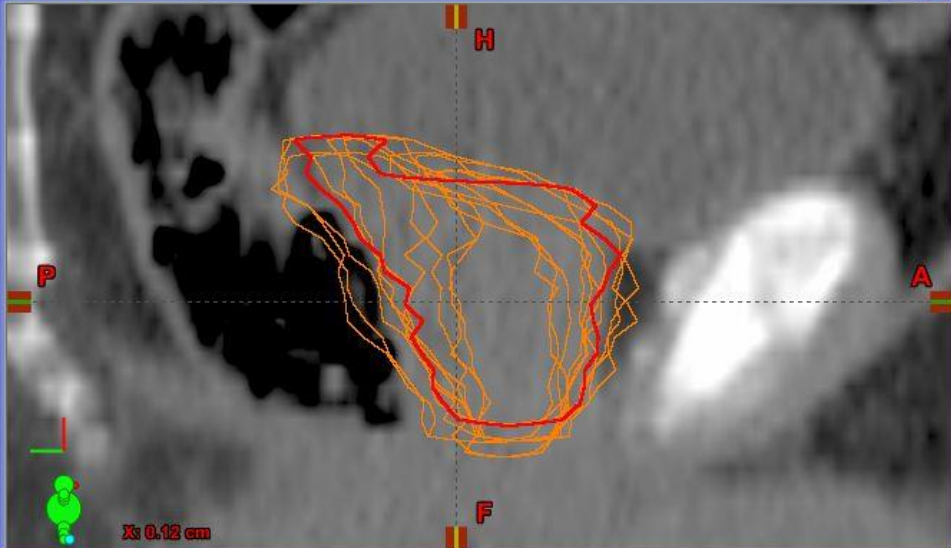
666+posun - Unapproved - Model View

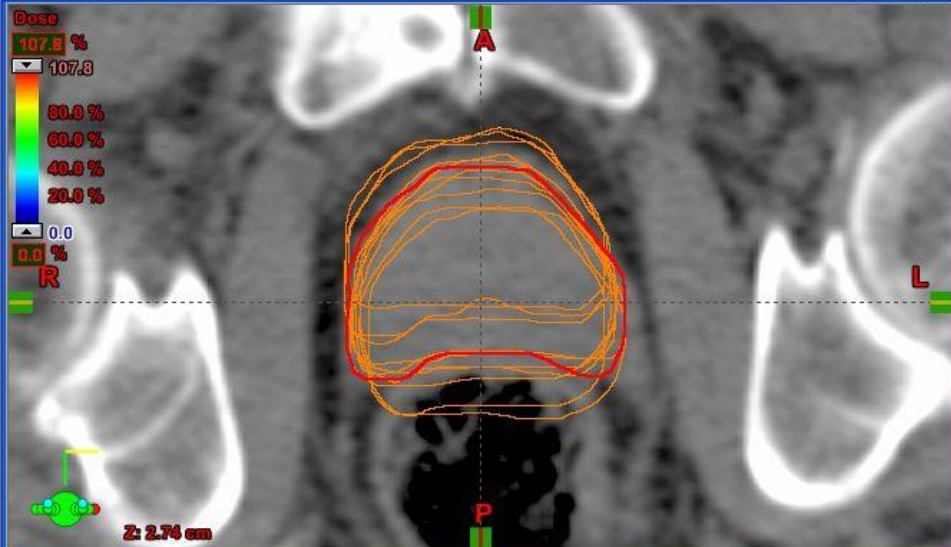
666+posun - Unapproved - Frontal

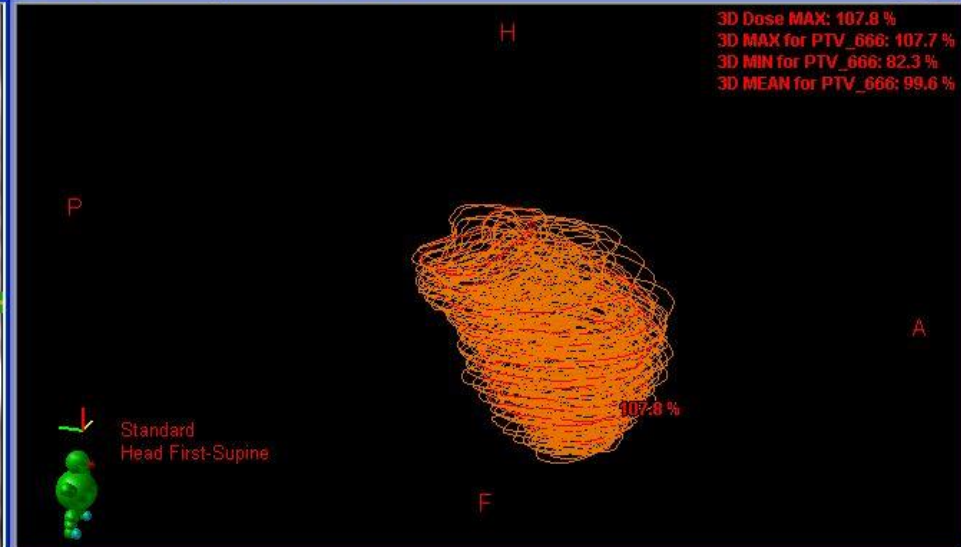
666+posun - Unapproved - Sagittal

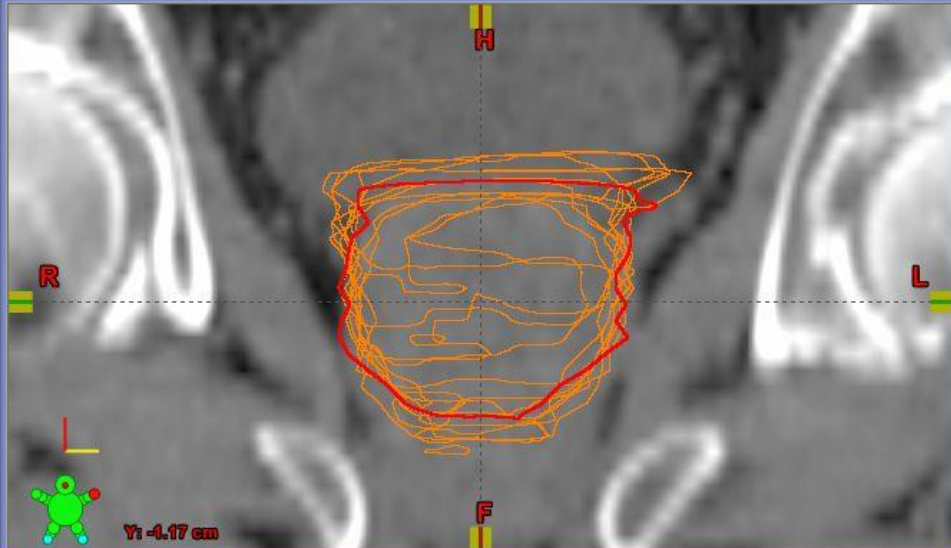
666+posun - Unapproved - Transversal

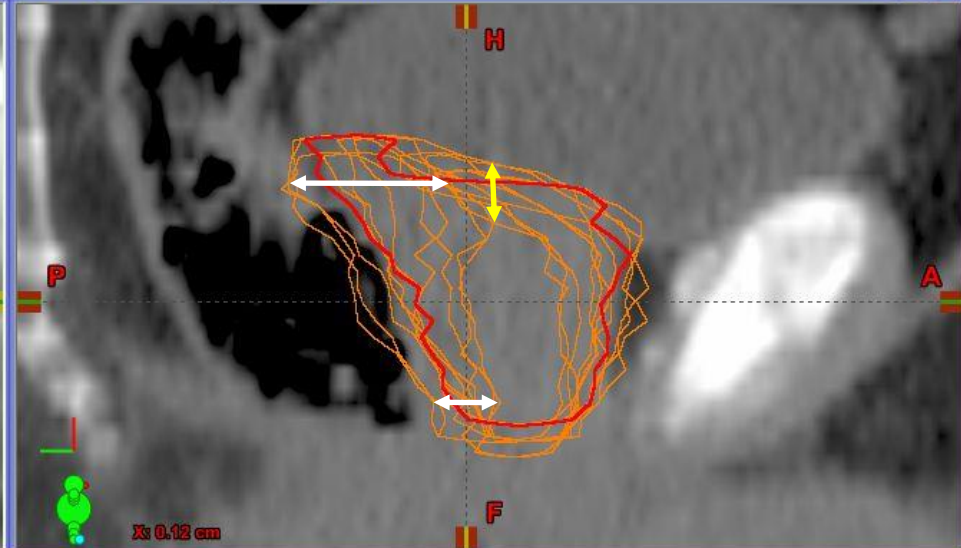
666+posun - Unapproved - Model View

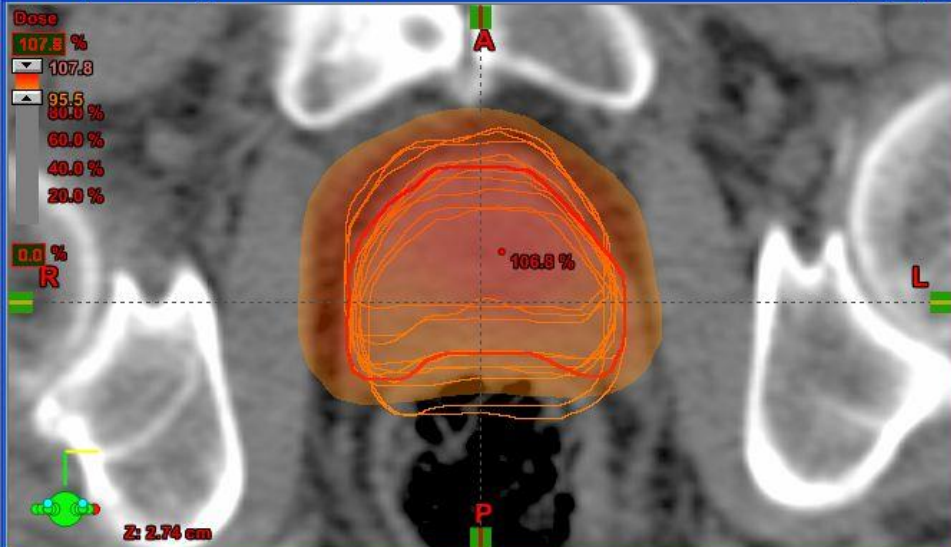
666+posun - Unapproved - Frontal

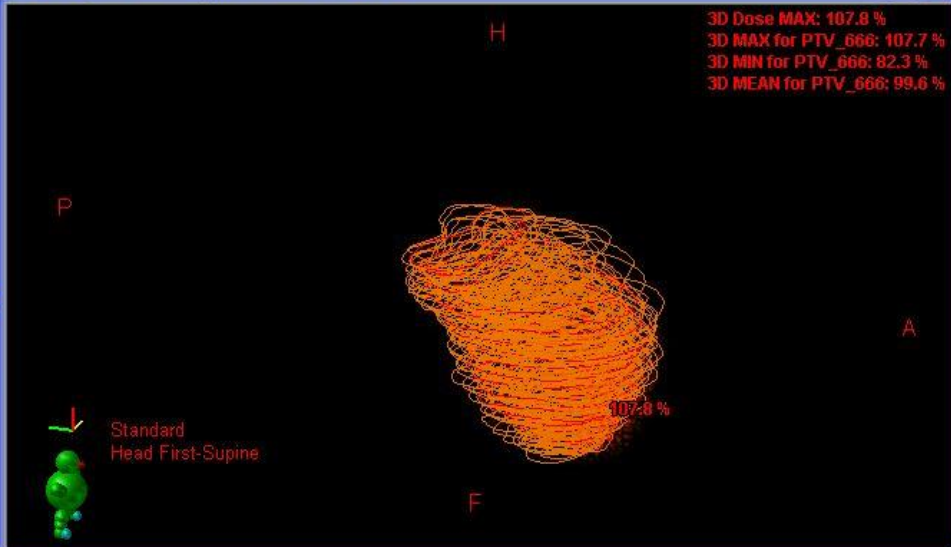
666+posun - Unapproved - Sagittal

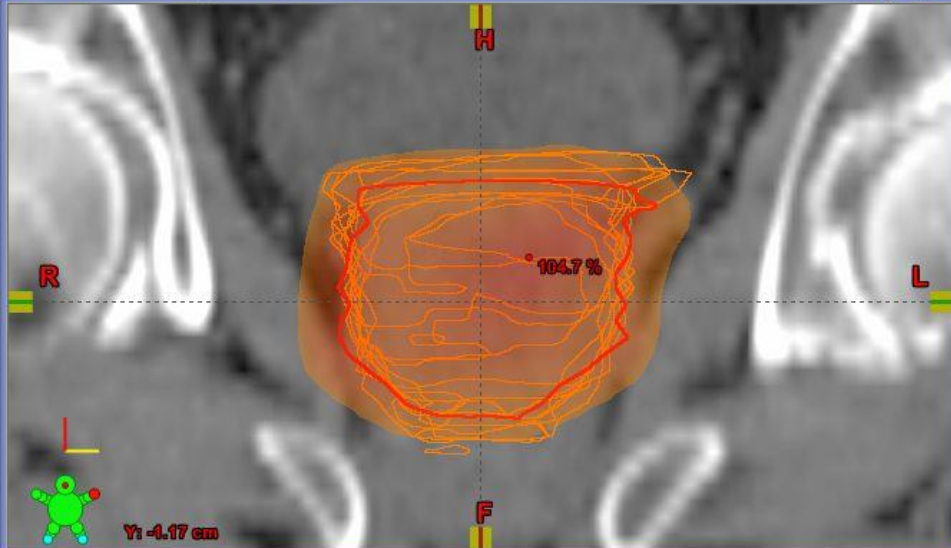
666+posun - Unapproved - Transversal

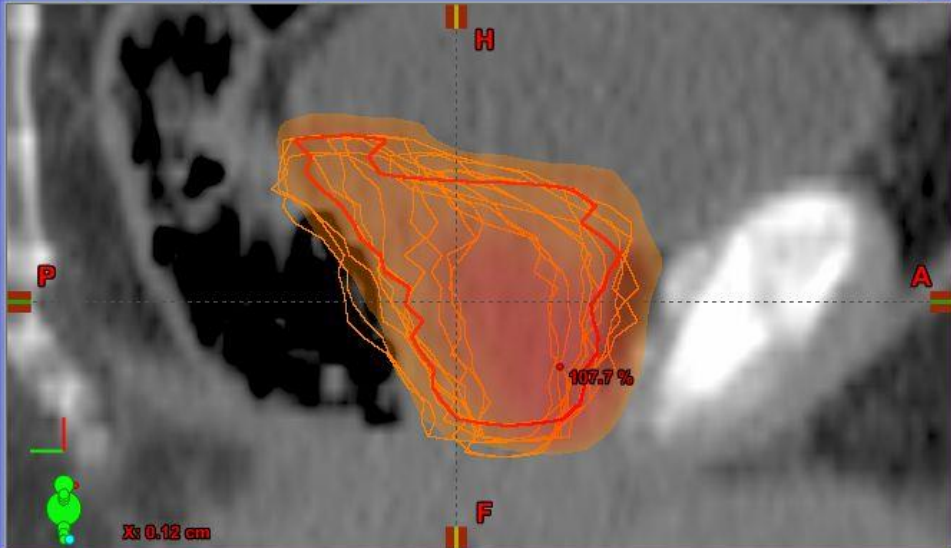
666+posun - Unapproved - Model View

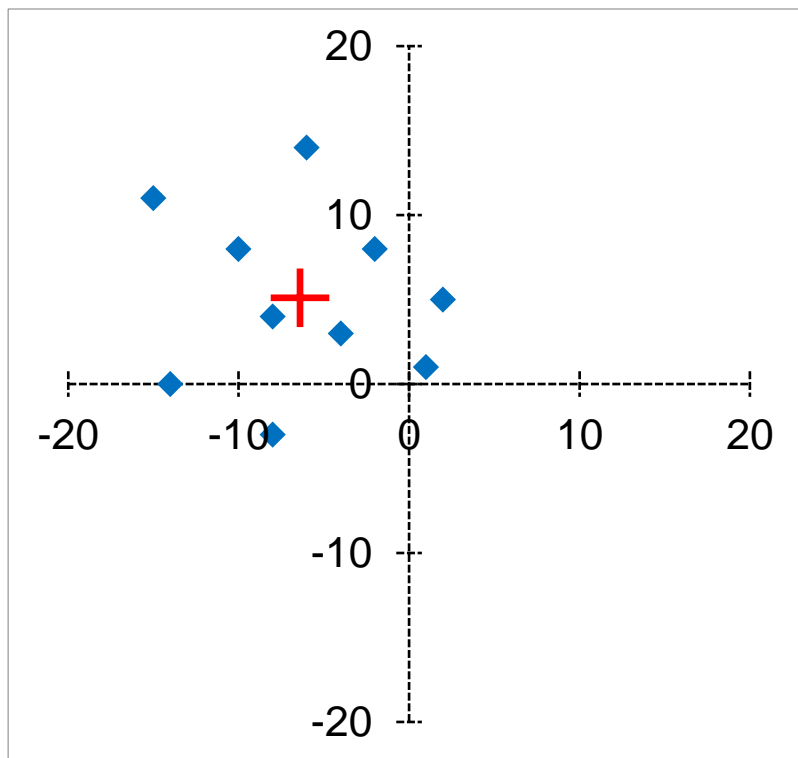
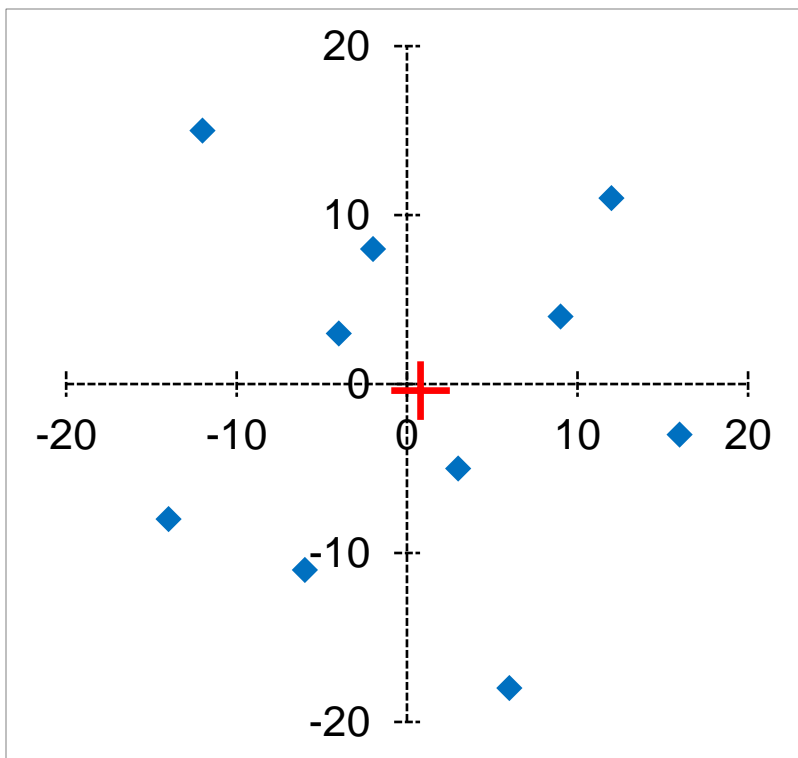

666+posun - Unapproved - Frontal

666+posun - Unapproved - Sagittal

Výpočty

- Parametry

m_p , m_{overall} , $\sigma_{\text{inter}, p}$, $\sigma_{\text{set-up}}$, $\Sigma_{\text{set-up}}$

$$m_p = \frac{1}{n_p} \sum (d_{\text{port}} - d_{\text{ref}})$$

$$m_{\text{overall}} = \frac{1}{P} \sum m_p$$

$$\sigma_{\text{inter}, p} = \sqrt{\frac{1}{n_p - 1} \sum (d_{\text{port}} - d_{\text{ref}} - m_p)^2}$$

$$\sigma_{\text{set-up}} = \sqrt{\frac{1}{N - P} \sum \sigma_{\text{inter}, p}^2 (n_p - 1)}$$

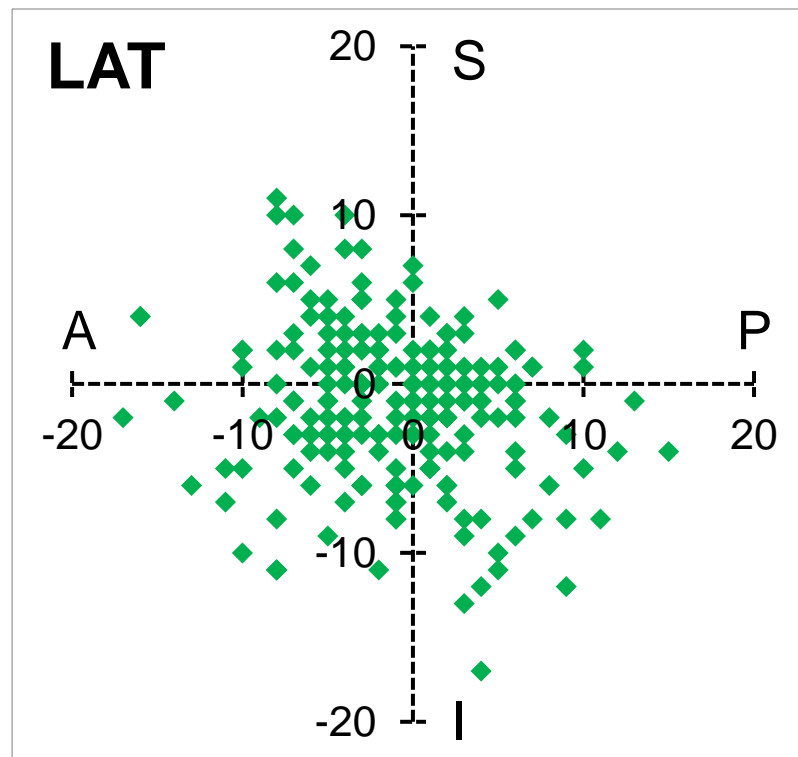
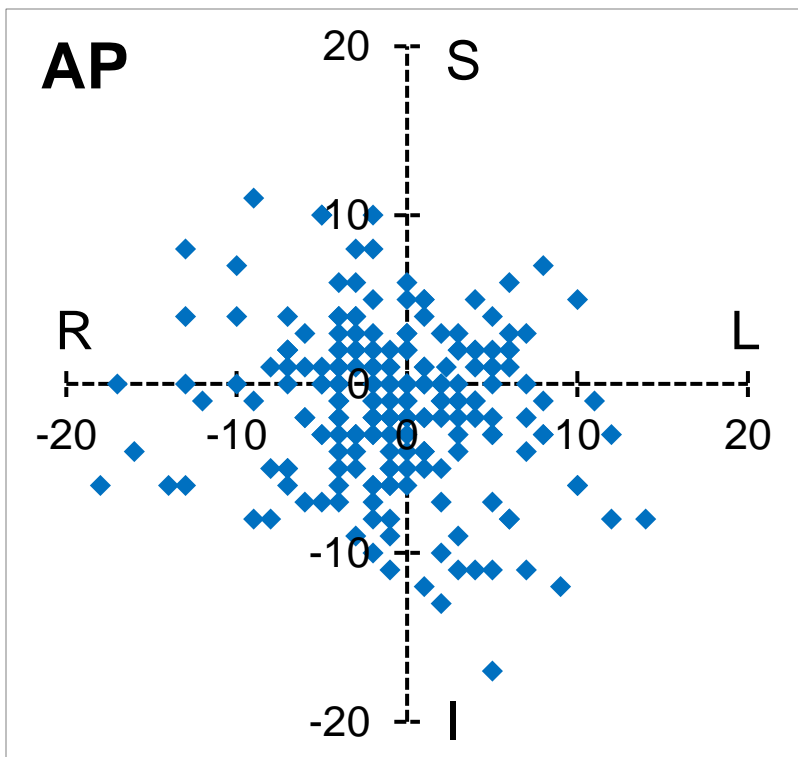
- Lem CTV-PTV

$M = 2.5\Sigma + 0.7\sigma$

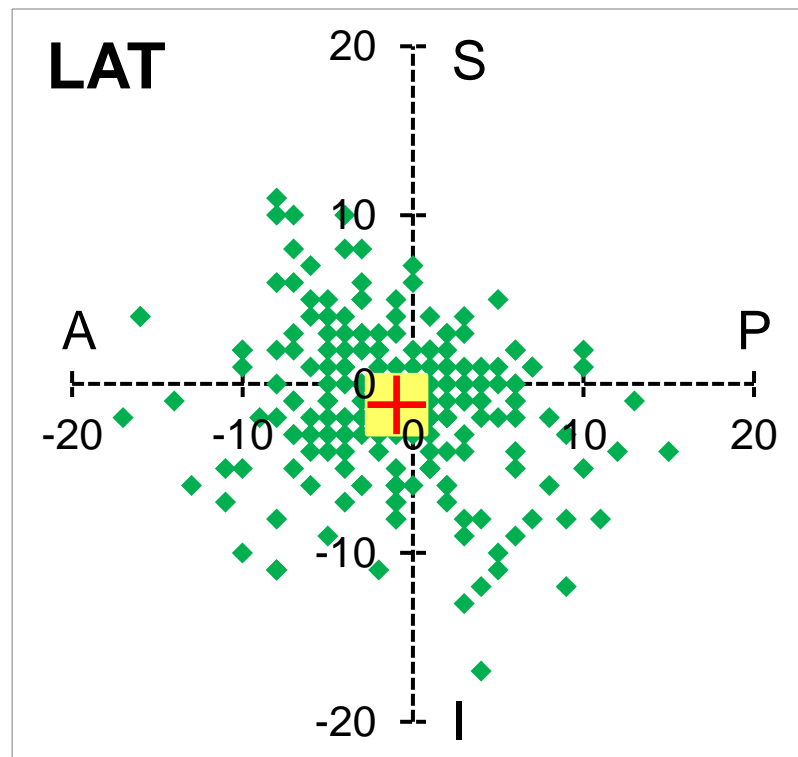
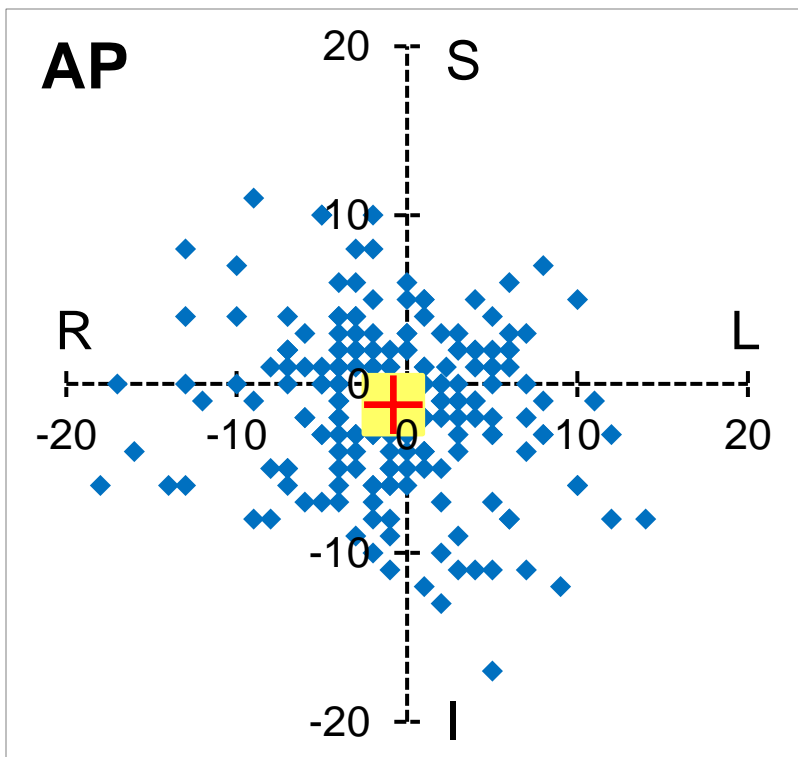
$$\Sigma_{\text{set-up}} = \sqrt{\frac{1}{P - 1} \sum (m_p - m_{\text{overall}})^2}$$

British Institute of Radiology. Geometric Uncertainties in Radiotherapy 2003
van Herk M. Int J Radiat Oncol Biol Phys 2000;47:1121-35

Posun izocentrum – značky na kůži

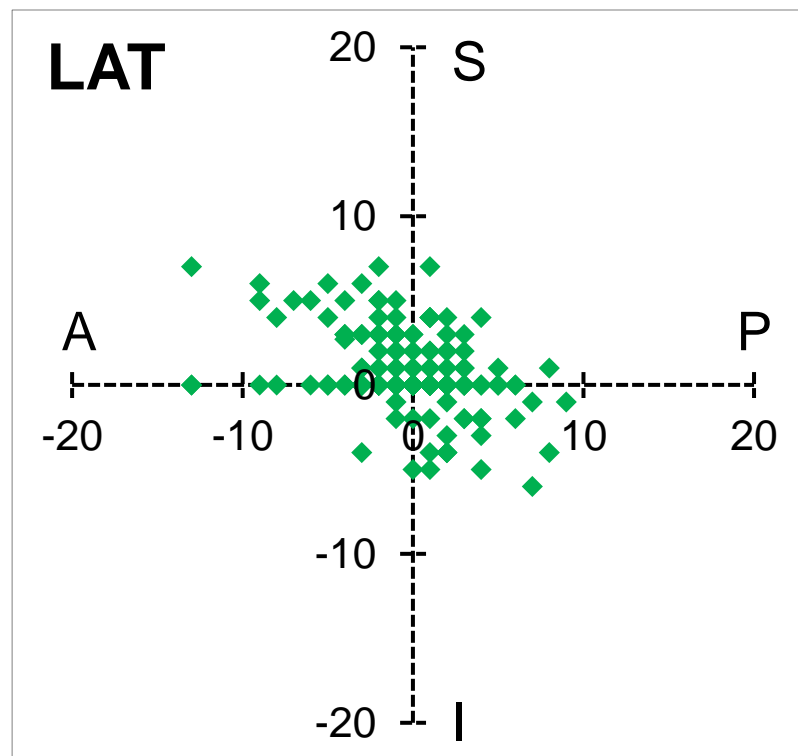
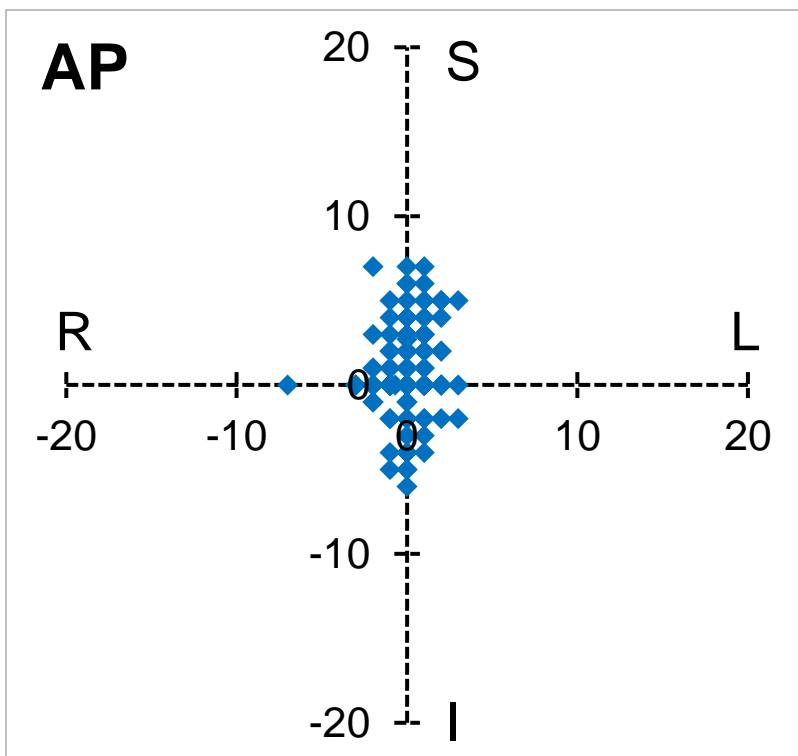
Posun izocentrum – značky na kůži

průměrná odchylka v celé populaci

AP	-1.0 mm
SI	-1.2 mm
RL	-0.8 mm

Posun izocentrum – skelet

Chyby v procesu RT prostaty

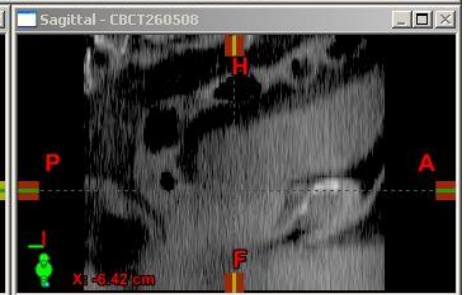
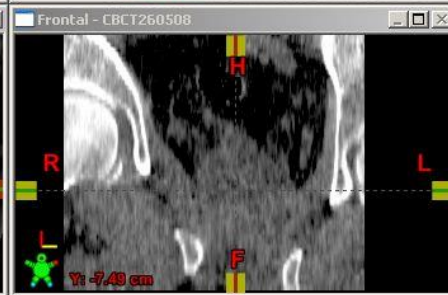
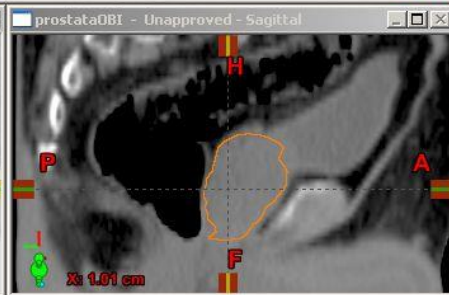
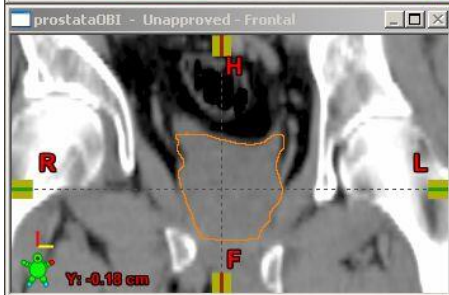
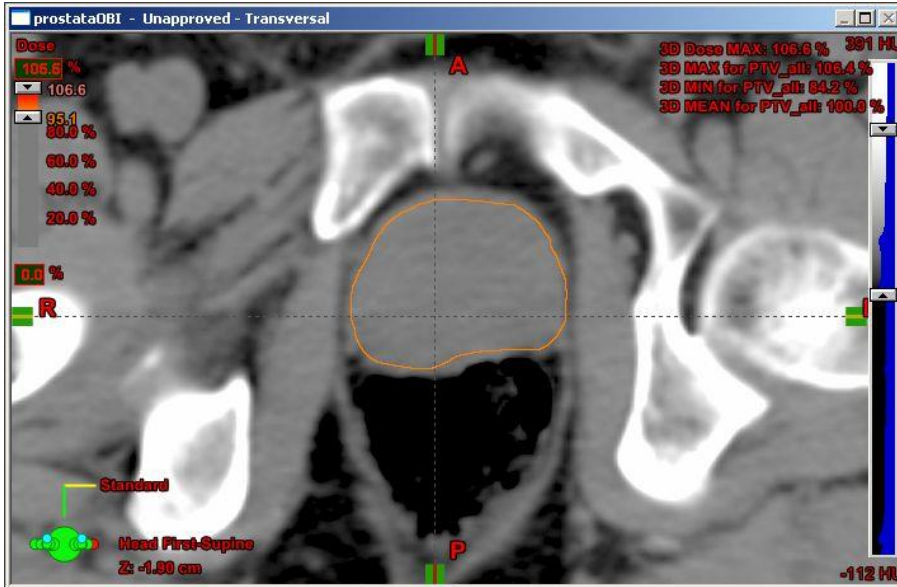

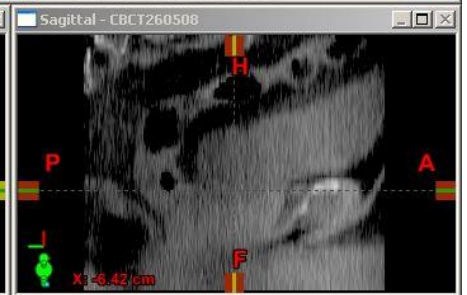
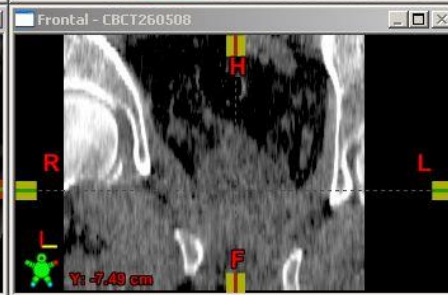
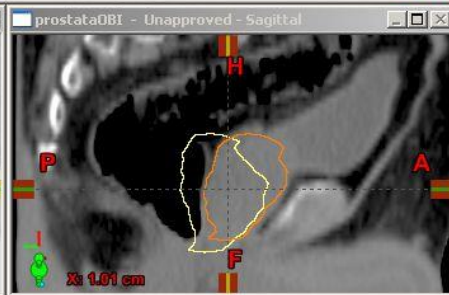
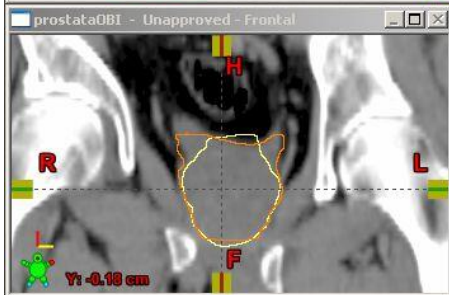
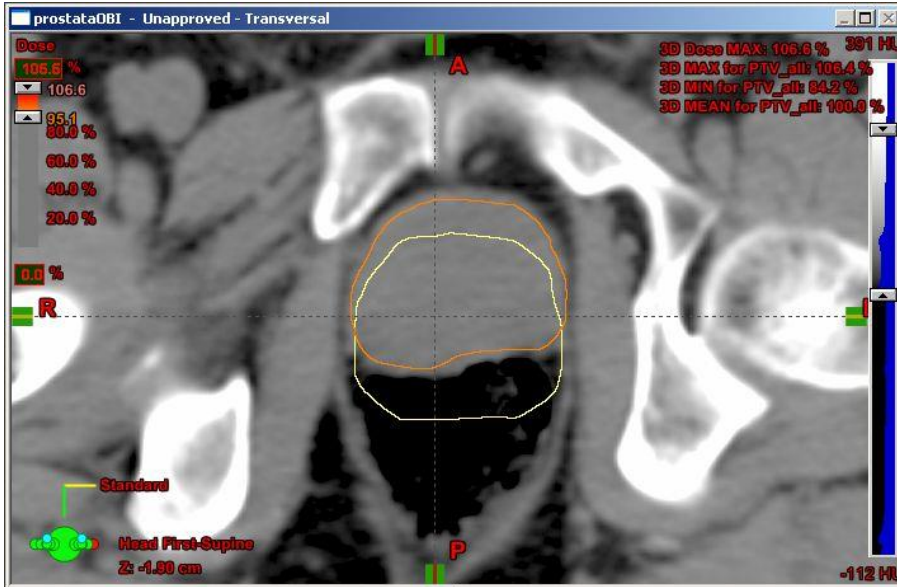
- Systematická chyba
  - plánovací CT pozice/rotace
  - pohyb orgánů
  - plánování fúze CT/MR
  - konturování
  - ozařování nastavení/rotace pacienta
  - IGRT registrace obrazu
- Náhodná chyba
  - ozařování pohyb orgánů interfrakční/intrafrakční
  - nastavení/rotace pacienta
  - IGRT registrace obrazu

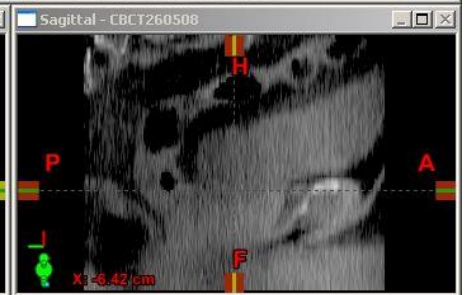
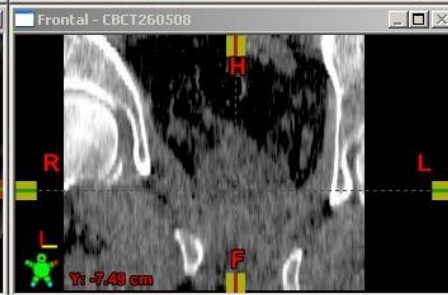
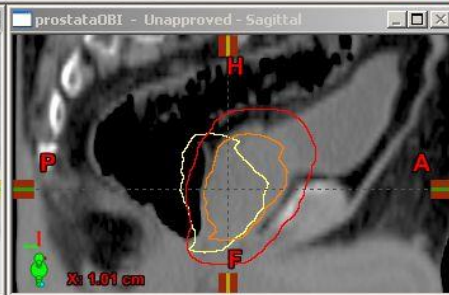
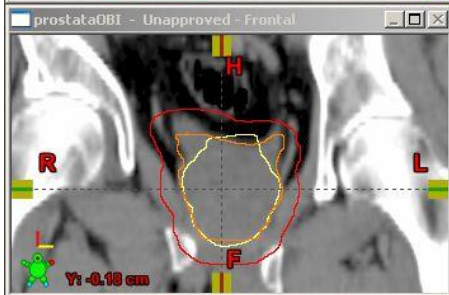
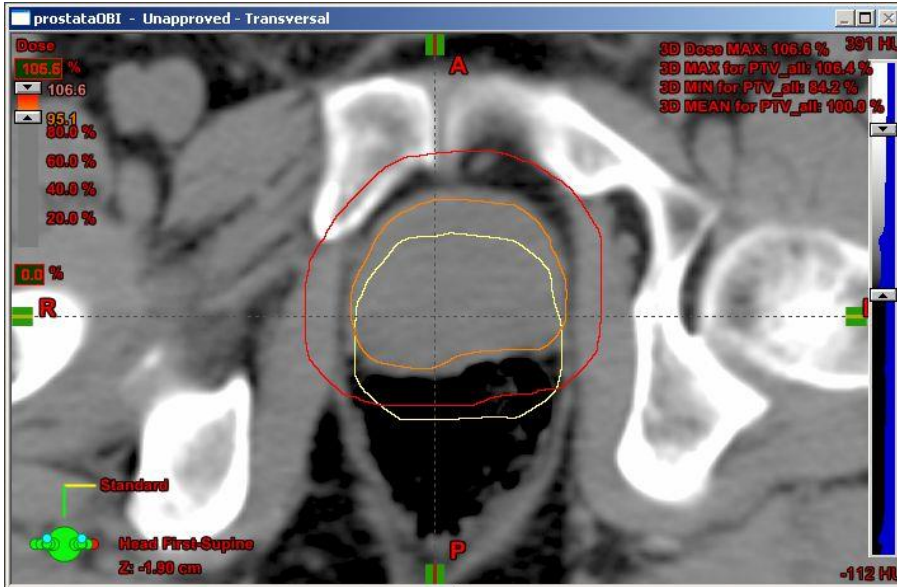
Chyby v procesu RT prostaty

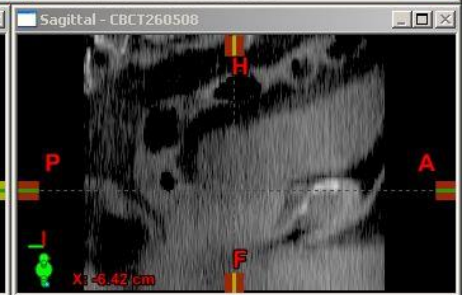
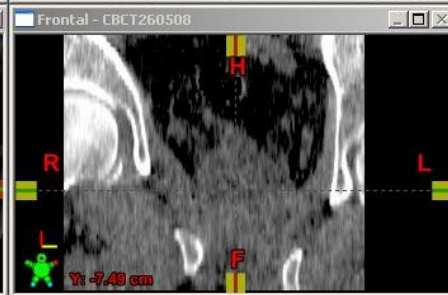
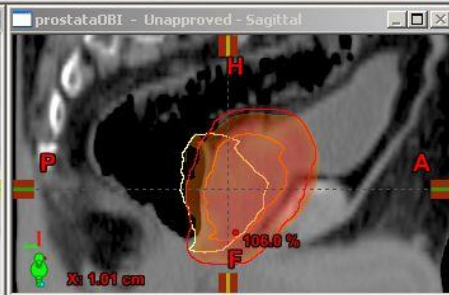
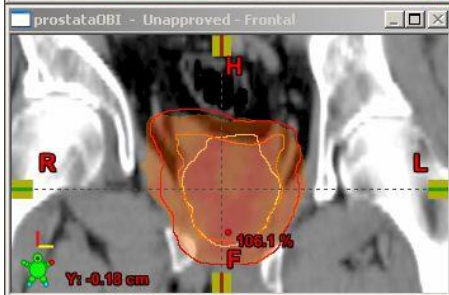
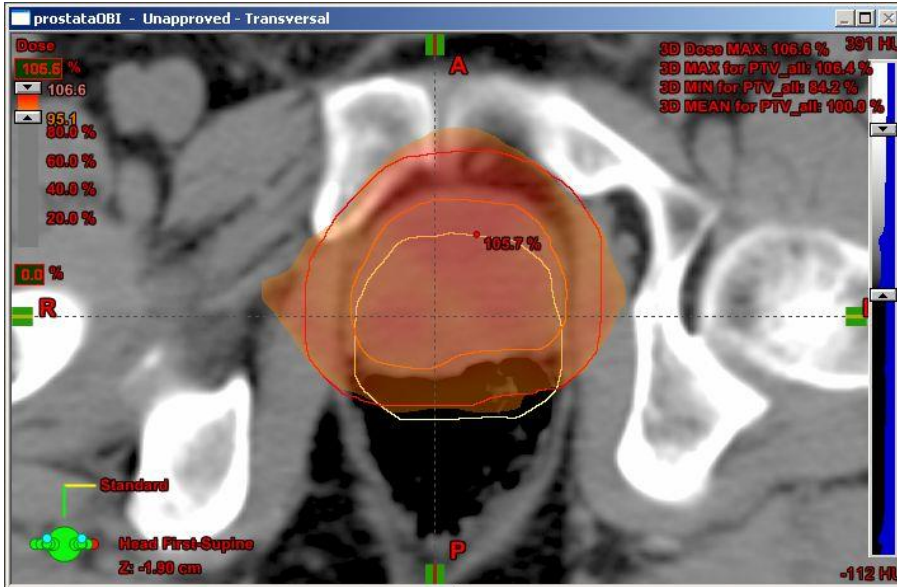

- Plánovací CT pozice
pohyb orgánů – objem rekta (dieta)
- Plánování
přesnost fúze CT/MR
konturování – doporučení
- Ozařování
pohyb orgánů – objem rekta (dieta)
nastavení/rotace pacienta
IGRT registrace obrazu
markery
kalcifikace
deformace prostaty
posun SI

Rizikové orgány

- Rektum

střední/těžká hemoragická proktitida $\leq 5-10\%$

V50 < 55%

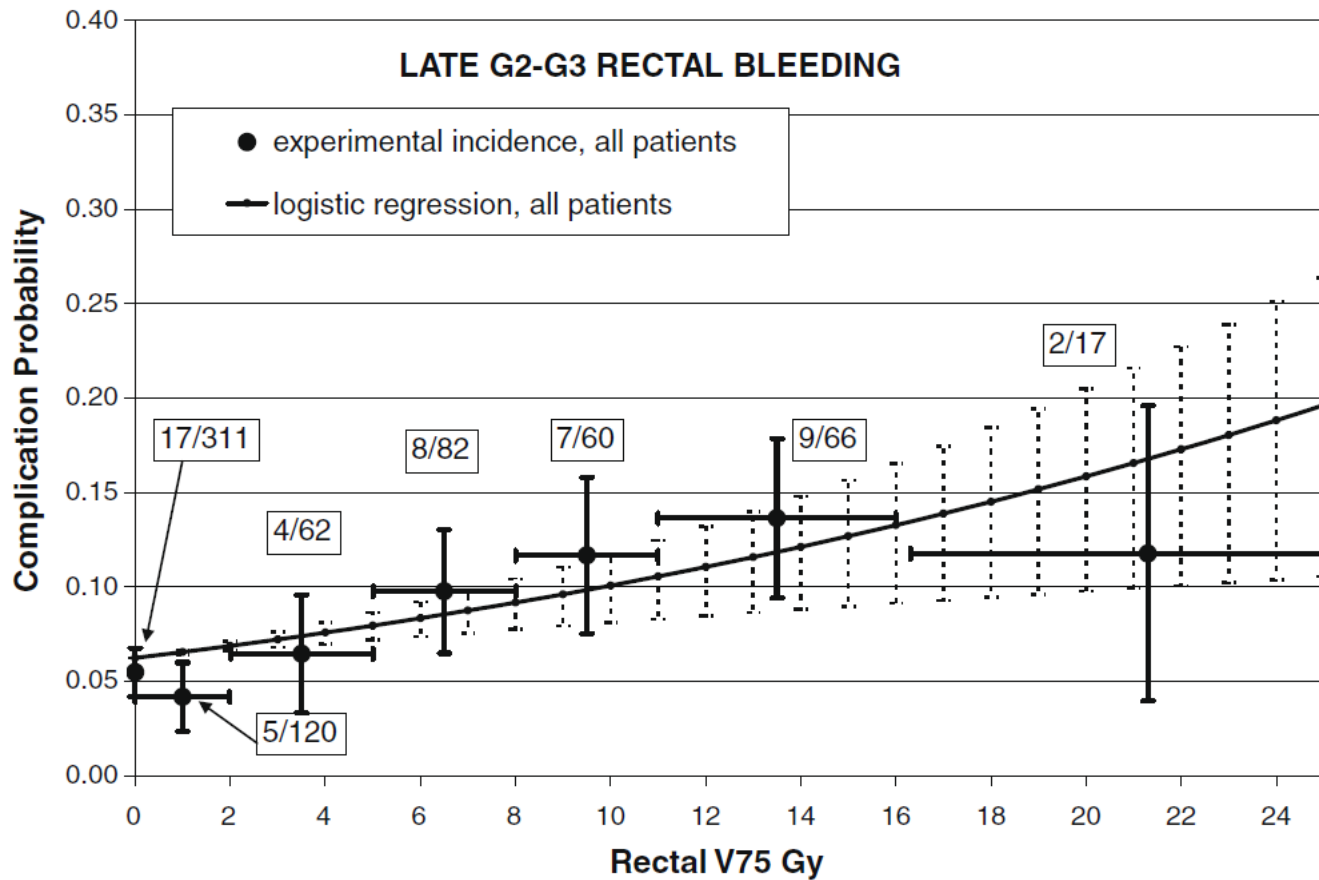
V60 < 40%

V70 < 25% (< 15-20% operace břicho/pánev)

V75 < 5%

Fiorino C. Int J Radiat Oncol Biol Phys 2008;70:1130-7

Fellin G. Radiother Oncol 2009;93:197-202

Fig. 1. Relationship between the risk of grades 2–3 late bleeding and V75 Gy (logistic regression).

Rizikové orgány

- Močový měchýř

GU toxicita $G \geq 3 \leq 5\%$

$V_{30} < 33.5 \text{ cm}^3$

$V_{82} < 2.5 \text{ cm}^3$

GU toxicita $G \geq 1 \ 25\%$

Dmin/objem 2.9% < 78 Gy

50%

Dmin/objem 2.9% $\geq 78 \text{ Gy}$

Harsolia A. Int J Radiat Oncol Biol Phys 2007;69:1100-9

Cheung R. Int J Radiat Oncol Biol Phys 2007;67:1059-65

Toxicita

- Dynamika chronické toxicity

rektum

medián 12 měsíců po RT

obvykle do 36 měsíců

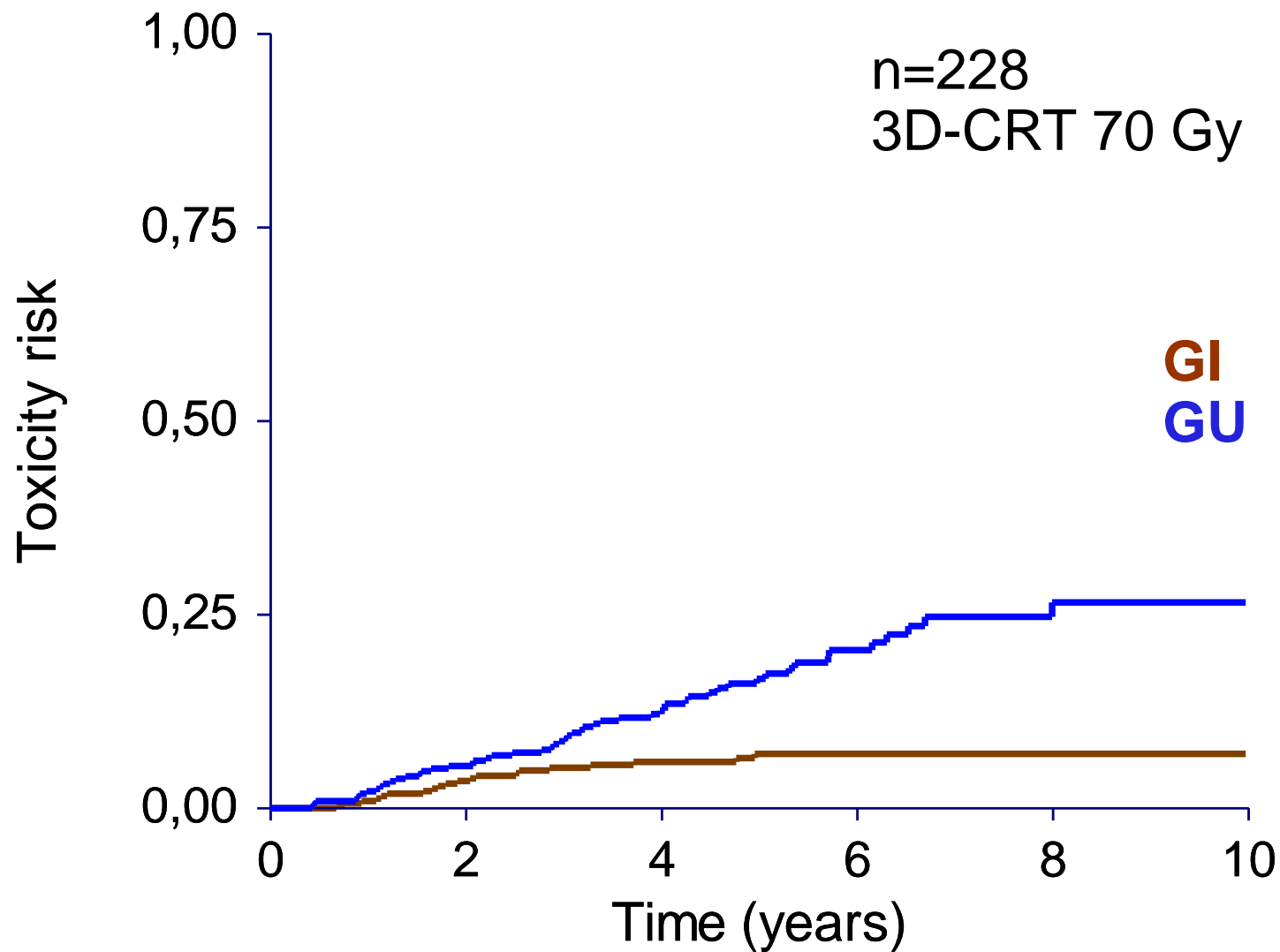
křivka rizika má plató

močový měchýř

medián 24-48 měsíců po RT

křivka rizika nemá plató

Riziko toxicity 3. stupně

Toxicita

- 3D-CRT chronická toxicita stupeň 3

GI toxicita	krvácení
poslední kontrola	50% žádné krvácení 33% krvácení max 1x týdně

GU toxicita	striktura uretry
poslední kontrola	61% žádné obtíže

- Chronická toxicita stupeň 3 je léčitelná

Informovaný pacient

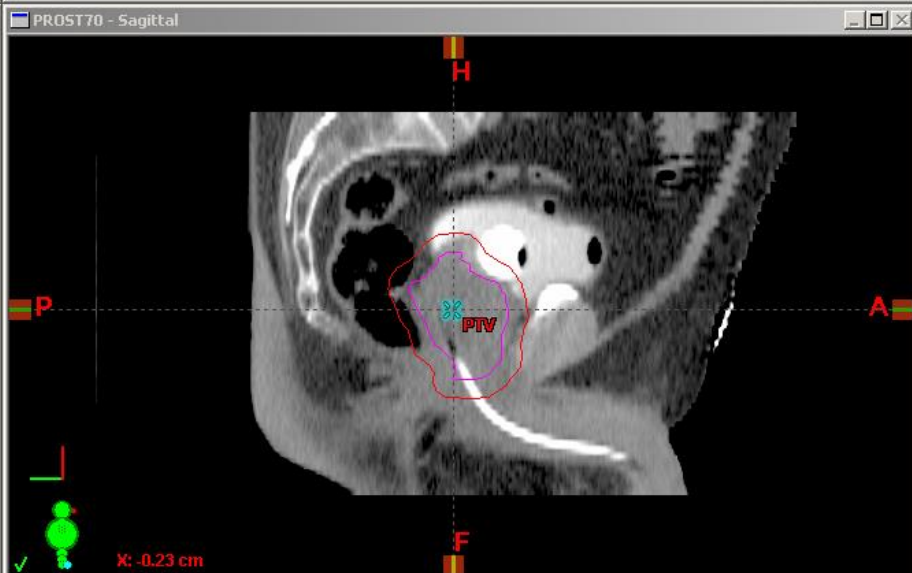
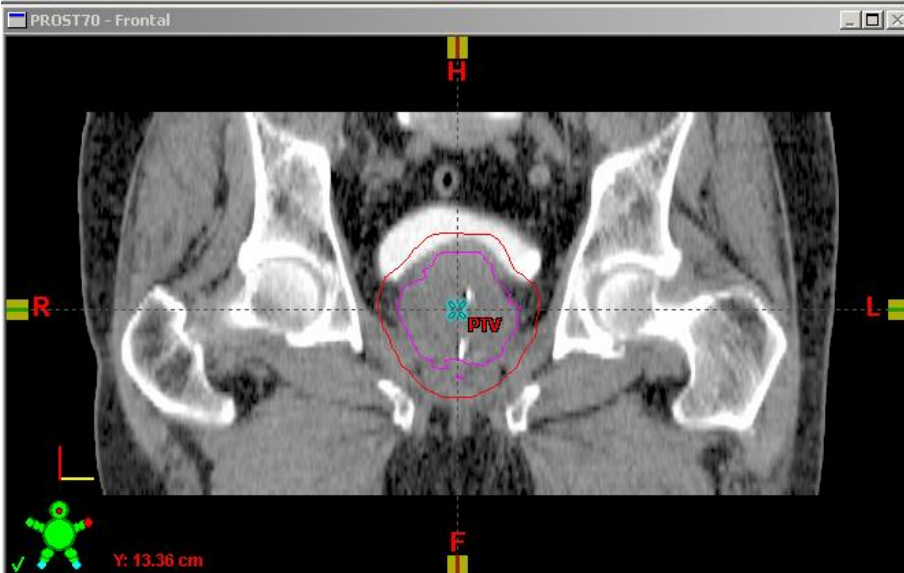
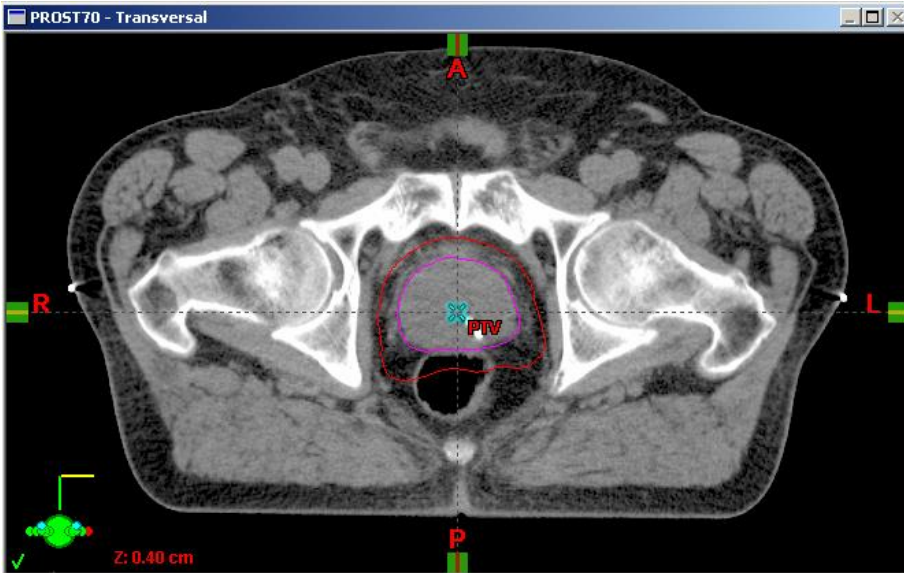
- 3D-CRT, IMRT 70-82 Gy

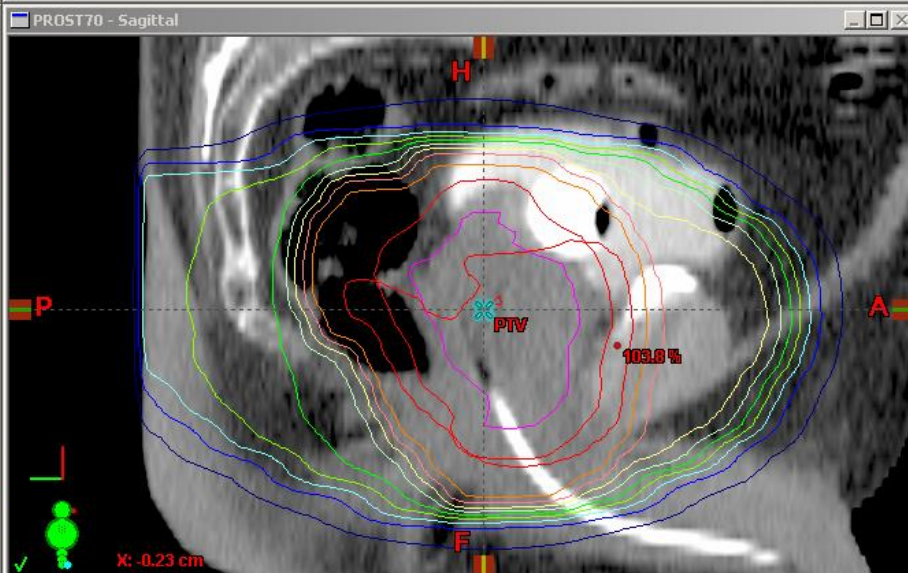
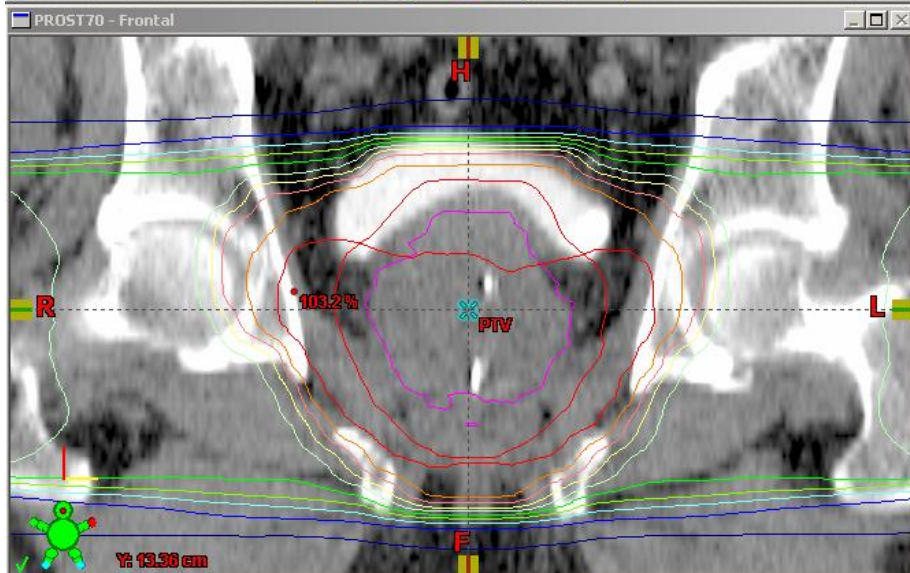
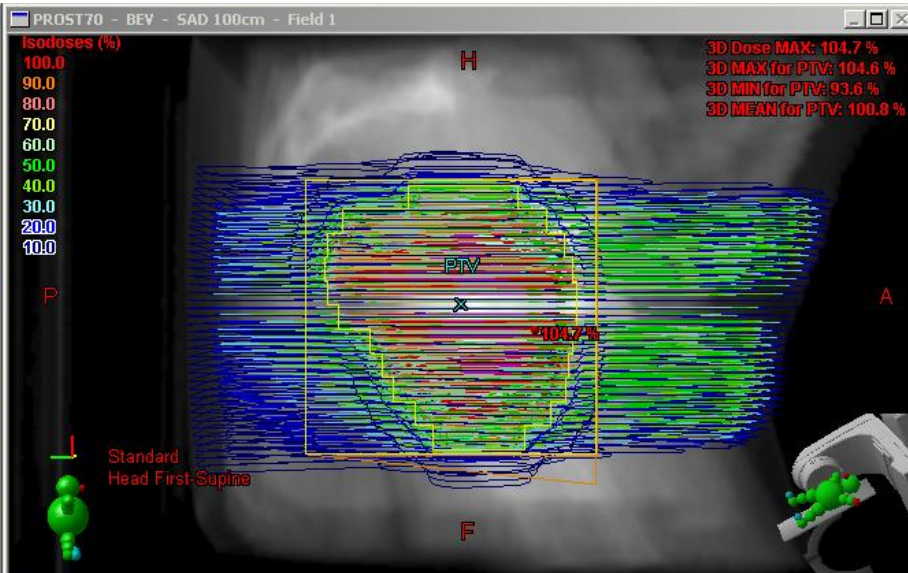
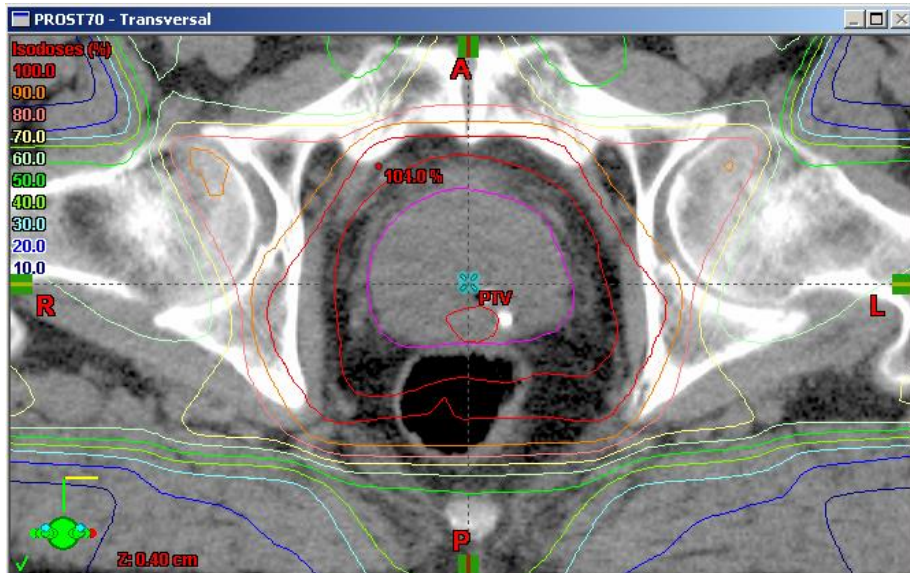
GI	proktitida 2	15%
	hemoragická proktitida 3	5%
	nekróza, píštěl 4	1%
GU	cystitida 2	10%
	hemoragická cystitida 3	<5%
	striktura uretry 3	15%
	inkontinence 3	<5%
	erektilní dysfunkce	≥50%

Hodnocení ozařovacího plánu

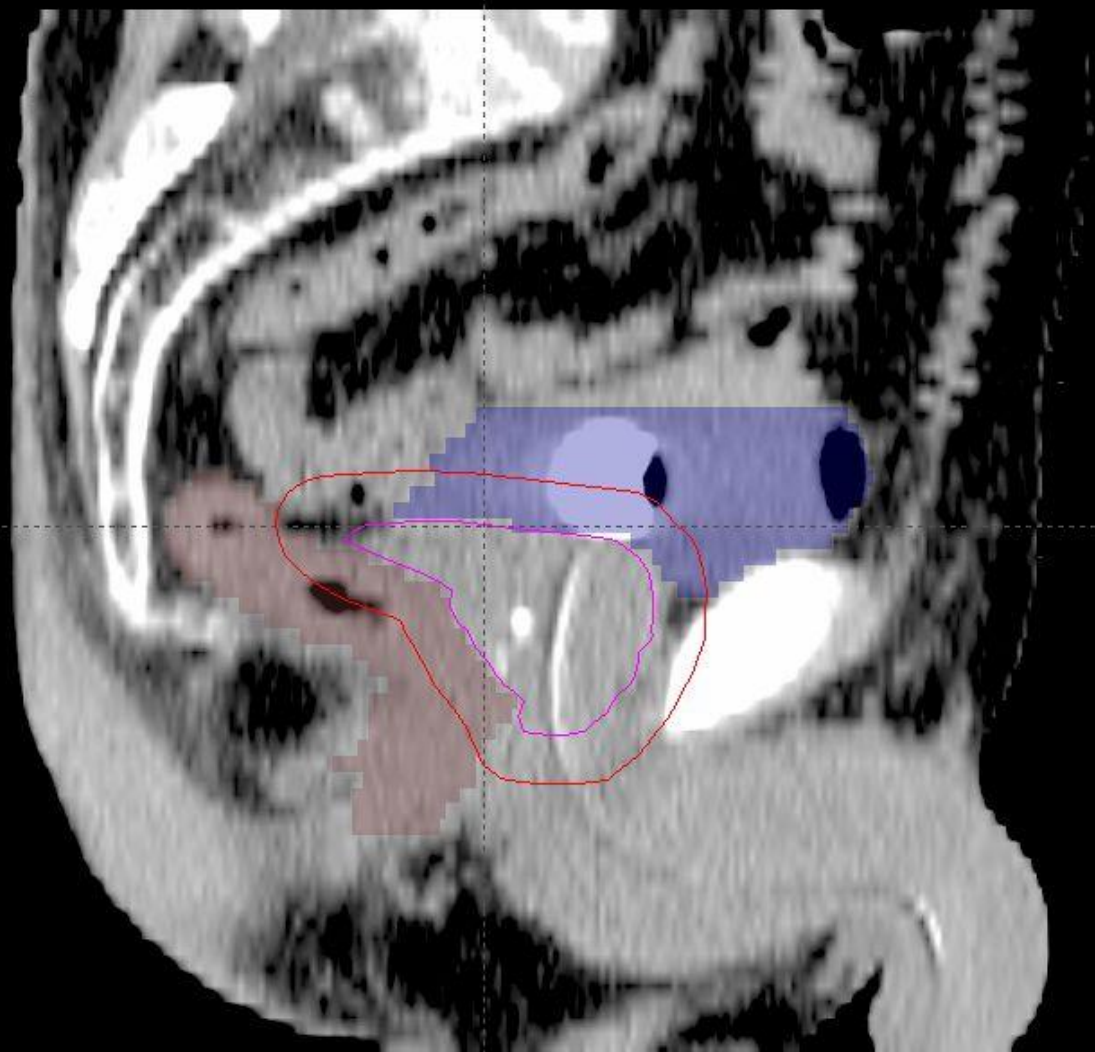

- PTV   specifikace dávky
                              95% izodoza/ $\geq$ 95% objemu
                              maximální dávka
                              střední dávka
- Rektum   doporučení
                              maximální dávka
- Močový měchýř   doporučení
                              maximální dávka
- Sigma, tenké střevo
- Nepříznivá topografie pánve

3D Dose MAX: 109.2 %
3D MAX for PTV1: 109.2 %
3D MIN for PTV1: 89.7 %
3D MEAN for PTV1: 101.2 %

H

P

A

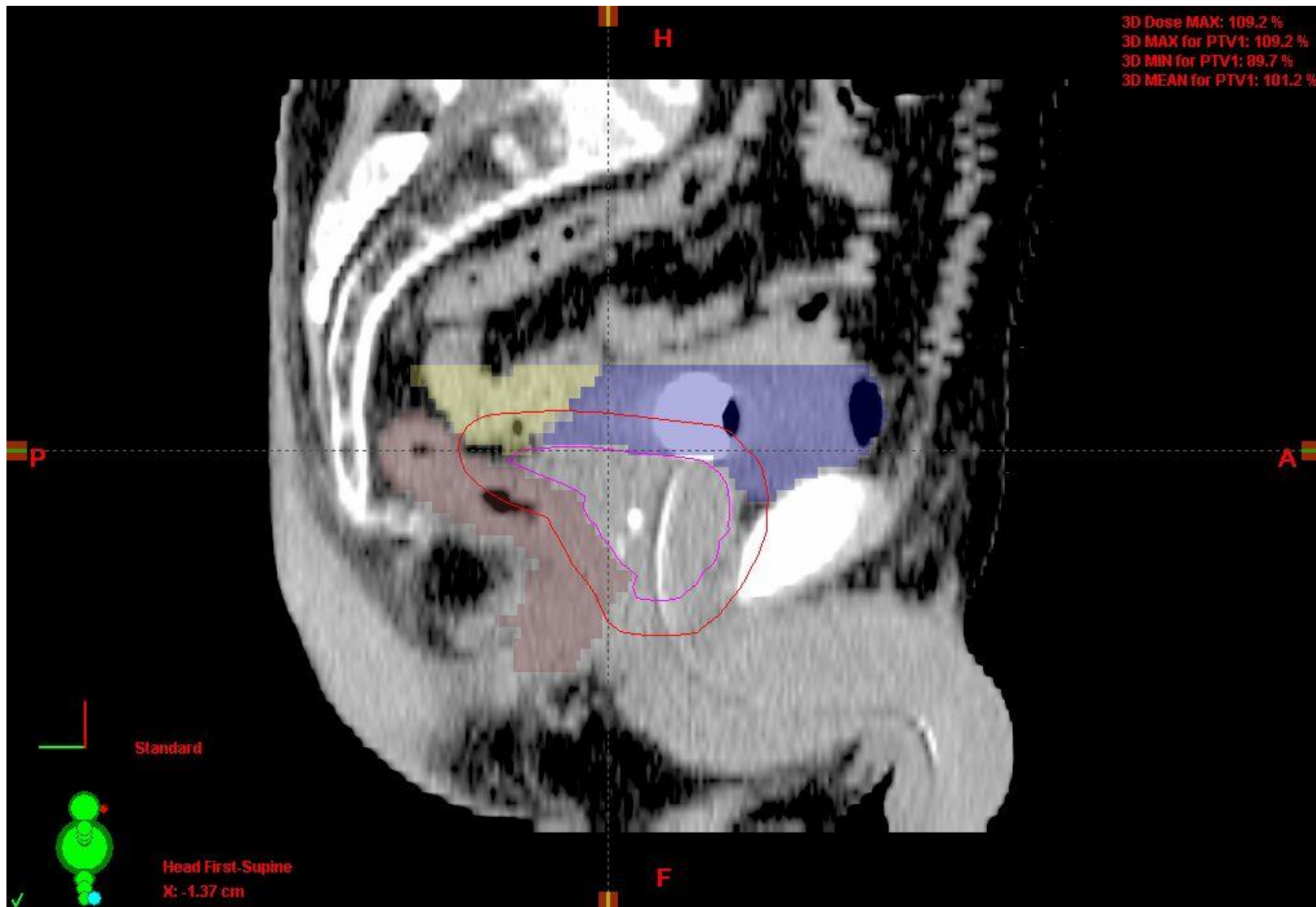
F

Standard

Head First-Supine
X: -1.37 cm

3D Dose MAX: 109.2 %
3D MAX for PTV1: 109.2 %
3D MIN for PTV1: 89.7 %
3D MEAN for PTV1: 101.2 %

H

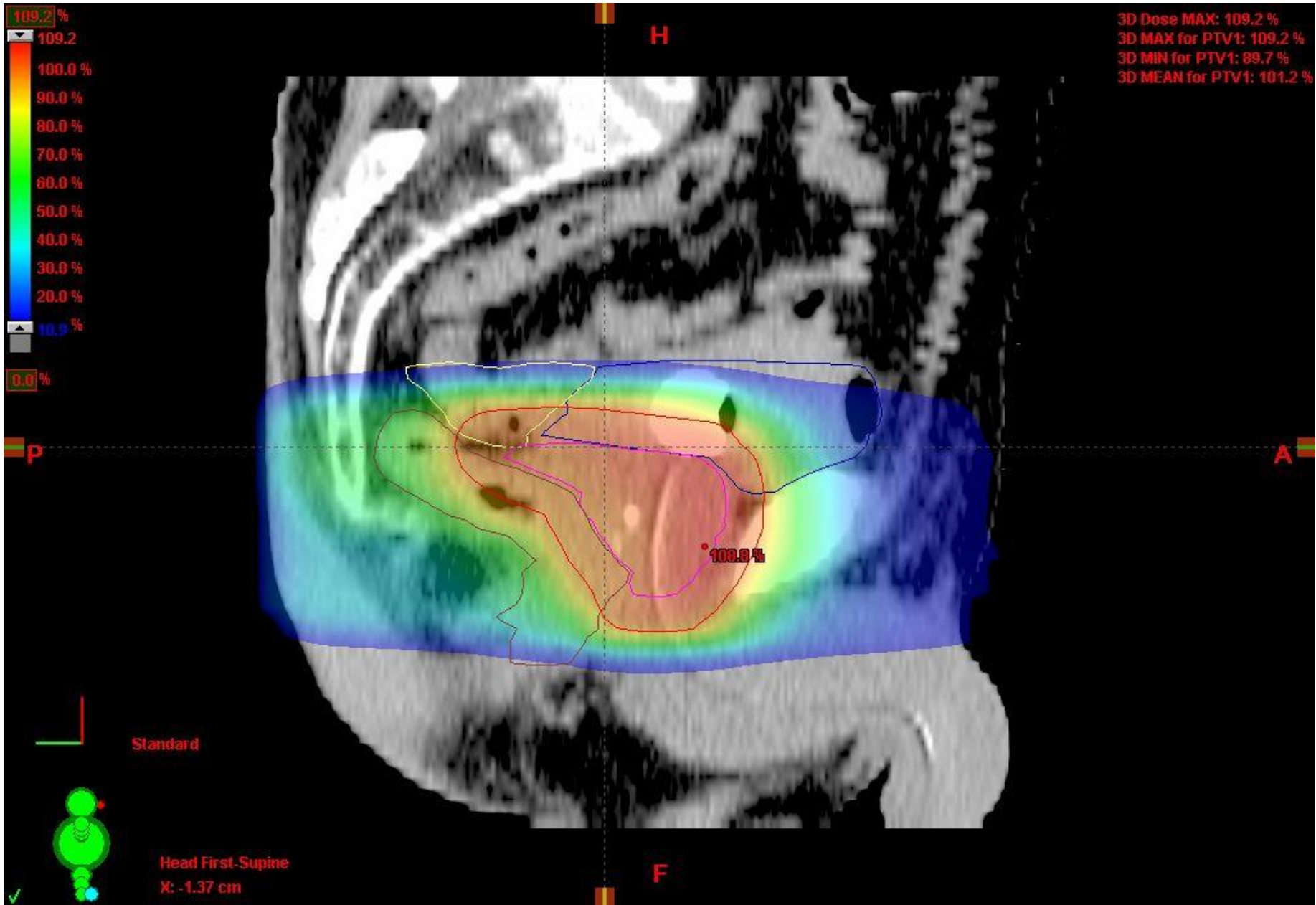
P

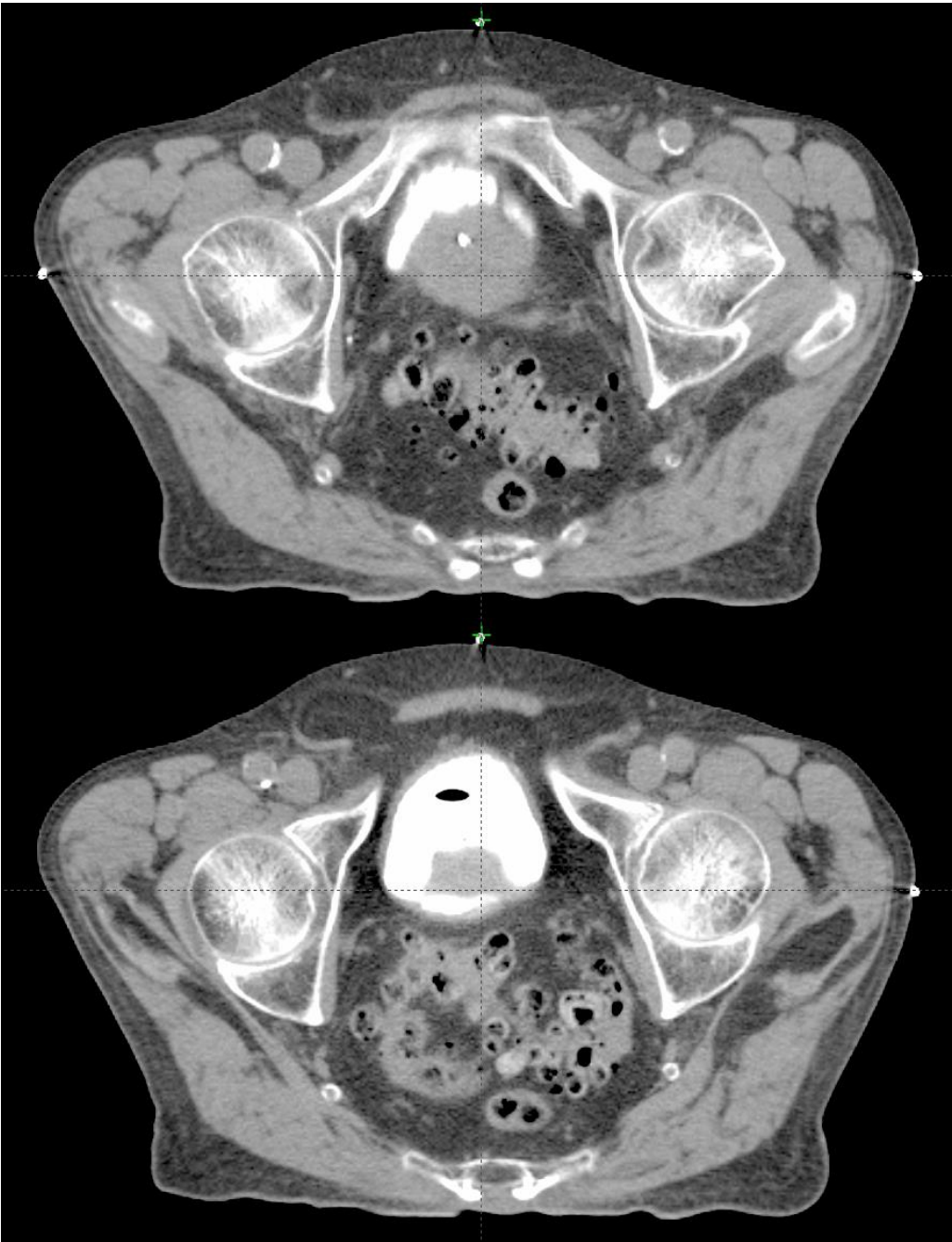
A

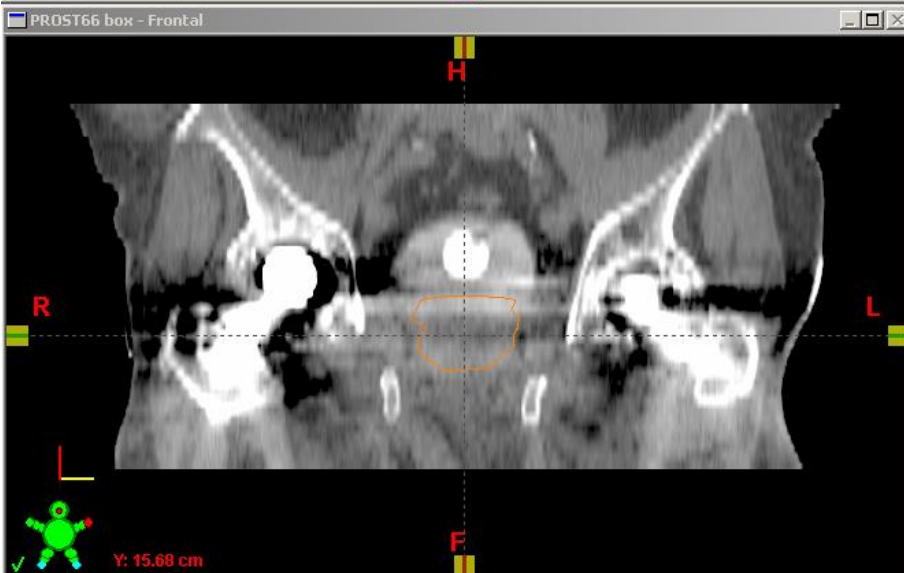
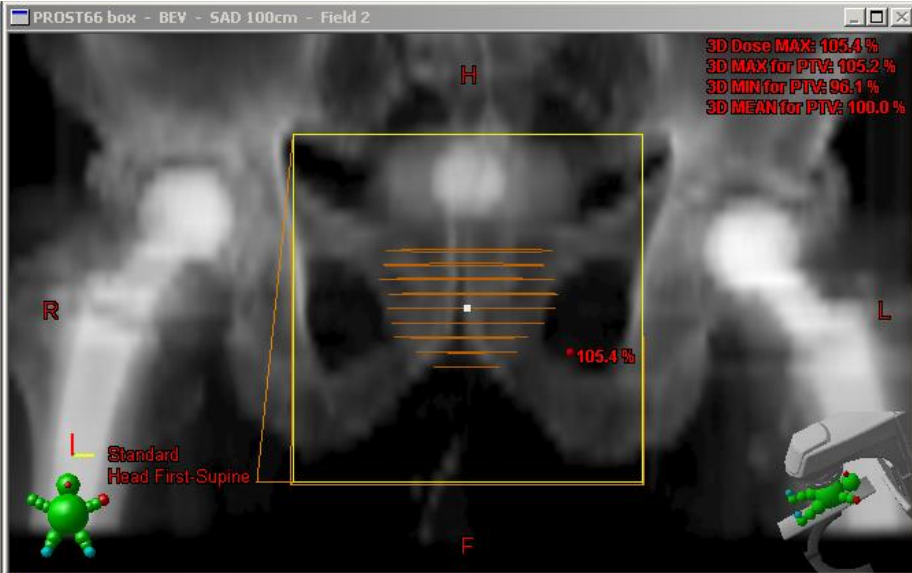
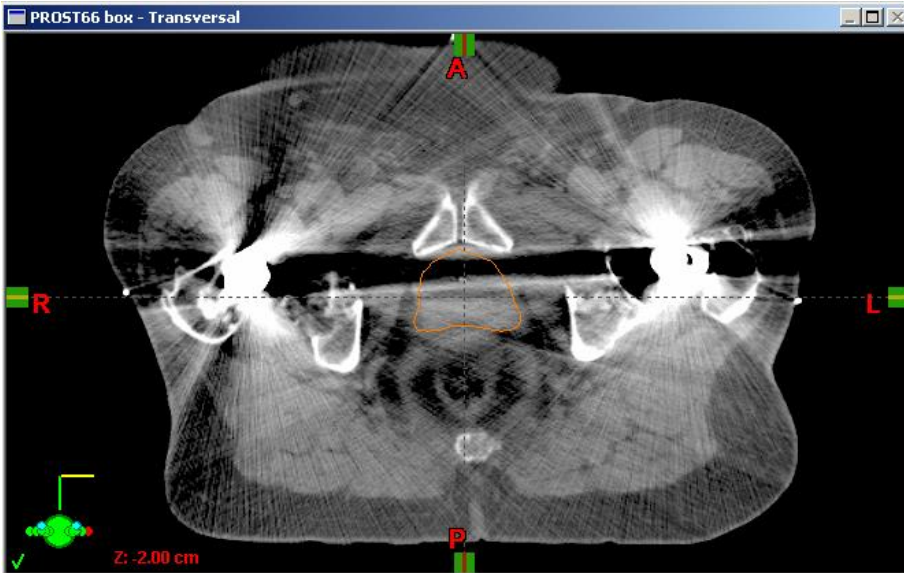
F

Standard

Head First-Supine
X: -1.37 cm

Výsledek léčby

- PSA relaps

ASTRO (1996)

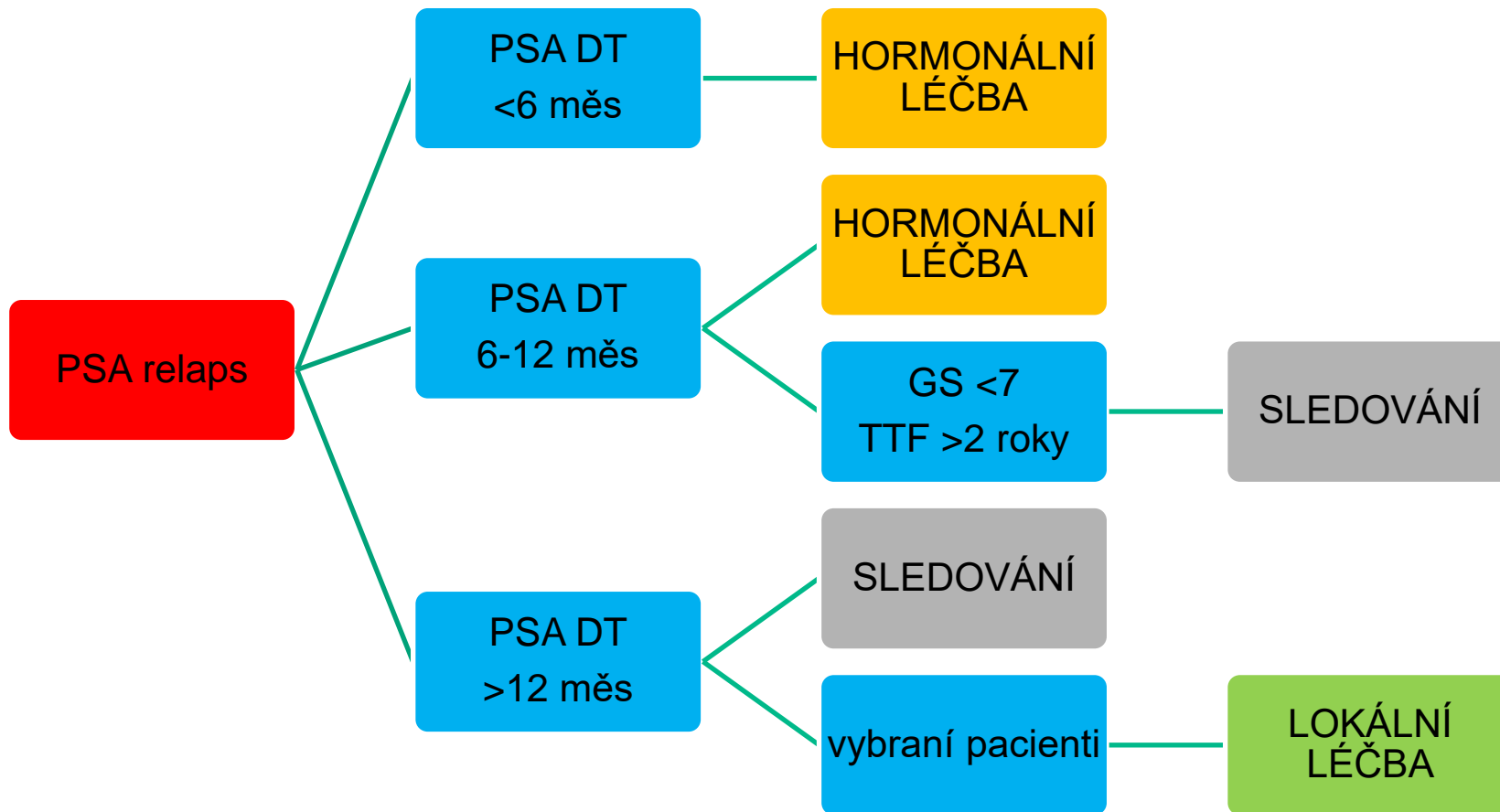
samostatná RT, výsledek udávat v době o 2 roky kratší než je medián sledování

Phoenix definice = nadir + 2 ng/ml (2006)

standard pro RT i pro RT + hormonální léčba

ASTRO. Int J Radiat Oncol Biol Phys 1997;37:1035-41

Roach M 3rd. Int J Radiat Oncol Biol Phys 2006;65:965-74

Intervence při PSA relapsu

0/104

záchranná RP

64/104 (62%)

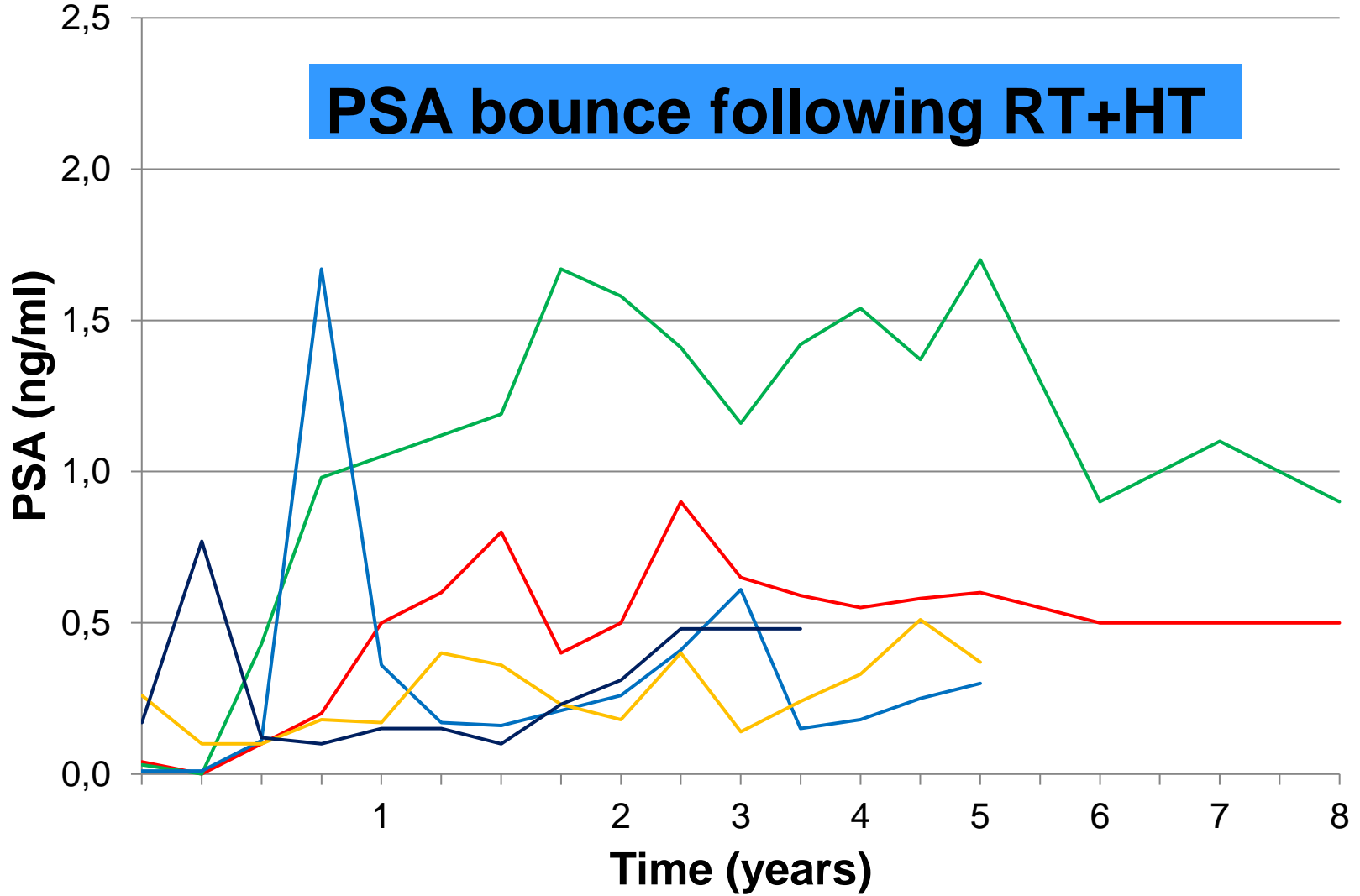
hormonální léčba

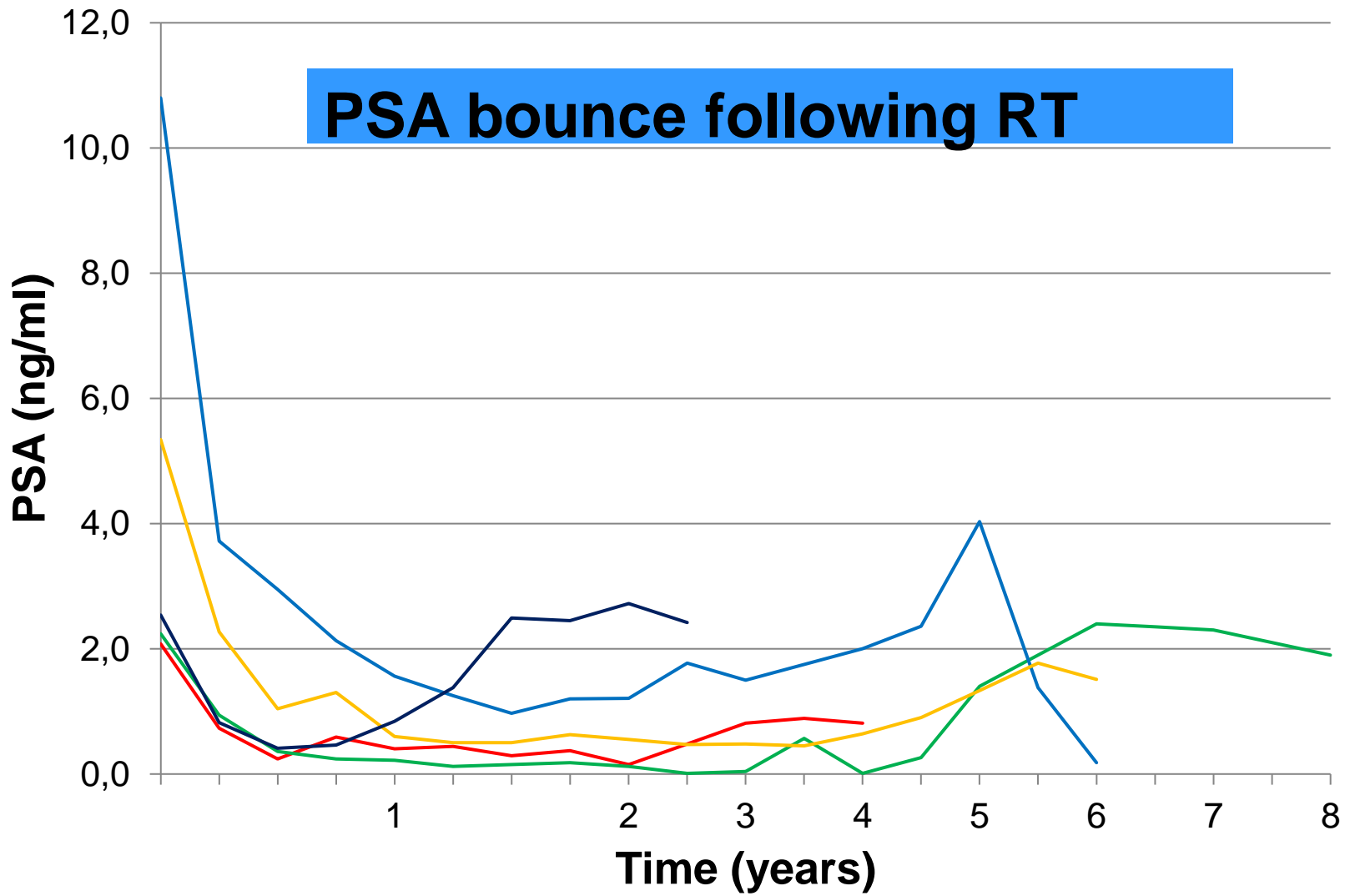
40/104 (38%)

sledování

PSA bounce 10/104 (9.6%)

PSA bounce following RT+HT

PSA relaps DOPORUČENÍ

- Definice
respektovat ASTRO Phoenix consensus
- Interpretace
PSADT, GS, TTBF
očekávaná délka života, komorbidity
- Intervence
PSA relaps je informace, nikoliv nemoc
racionální indikace

STANDARD primární kurativní RT

- 3D-CRT/IMRT + IGRT (IGRT denně ≥ 78 Gy)
- nízké riziko   75.6 - 79 Gy   NCCN
                          ≥ 74 Gy   EAU

- střední riziko   78 - ≥ 80 Gy   NCCN $\pm$ HT
                         78 - 80 Gy   EAU

- vysoké riziko   78 - ≥ 80 Gy   NCCN   HT

STANDARD pooperační RT

- 3D-CRT/IMRT + IGRT
- Adjuvantní RT
pT3, pozitivní okraj, pN1
60-70 Gy
- Záchranná RT
optimální při PSA ≤ 1 ng/ml
66-70 Gy

PROTOKOL   Prostor pro zlepšení

- Spolupráce urolog – onkolog
- Vyšetření k určení stádia
- Zahájení léčby před určením stádia – antiandrogen
- Dlouhý interval mezi dg a radikální léčbou
- Informovaný pacient
- Dispenzarizace
- Kompetence – ten, kdo provedl radikální lokální léčbu

Problémy/perspektivy

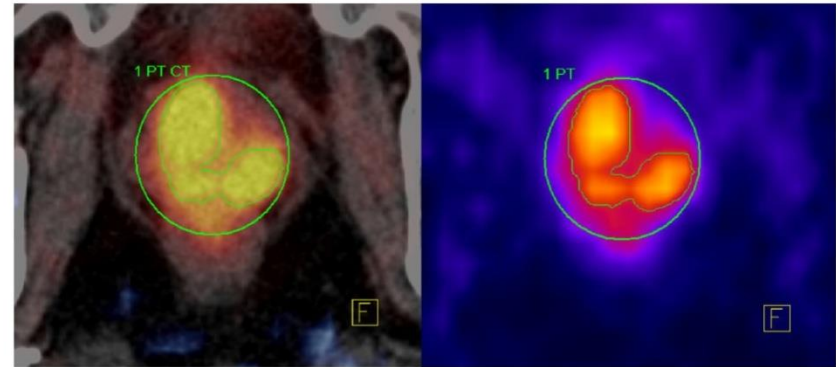
- Zobrazení nádoru
MR spektroskopie
nové radionuklidy
vyšší dávka na nádor, nižší na prostatu
- Pohyb prostaty
interfrakční pohyb
intrafrakční pohyb
automatická korekce
- Dávka/frakcionace
dávka na frakci >2 Gy, kratší léčba

Problémy/pe

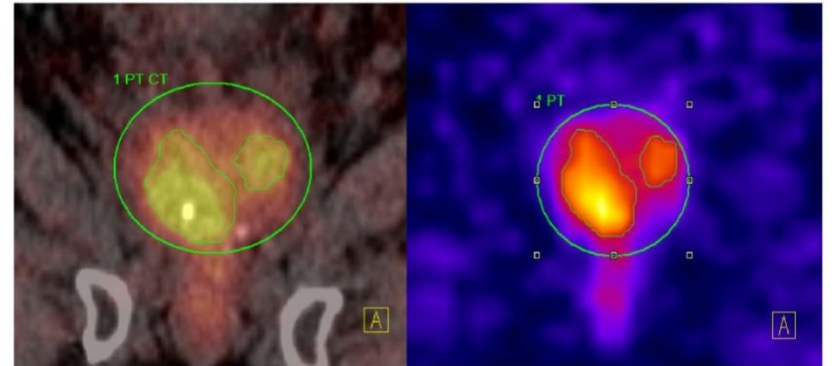
- Zobrazení nádoru
MR spektroskopie
nové radionuklidy
vyšší dávka na nádor, nižší
- Pohyb prostaty
interfrakční pohyb
intrafrakční pohyb
automatická korekce
- Dávka/frakcionace
dávka na frakci >2 Gy, kratš

A

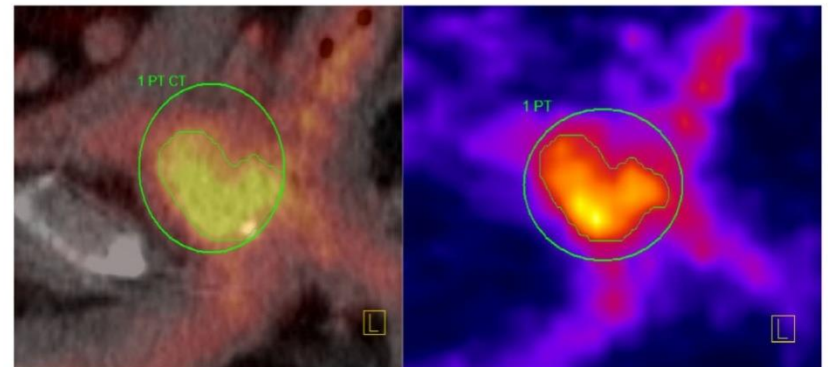
^{18}F -cholin

B

C

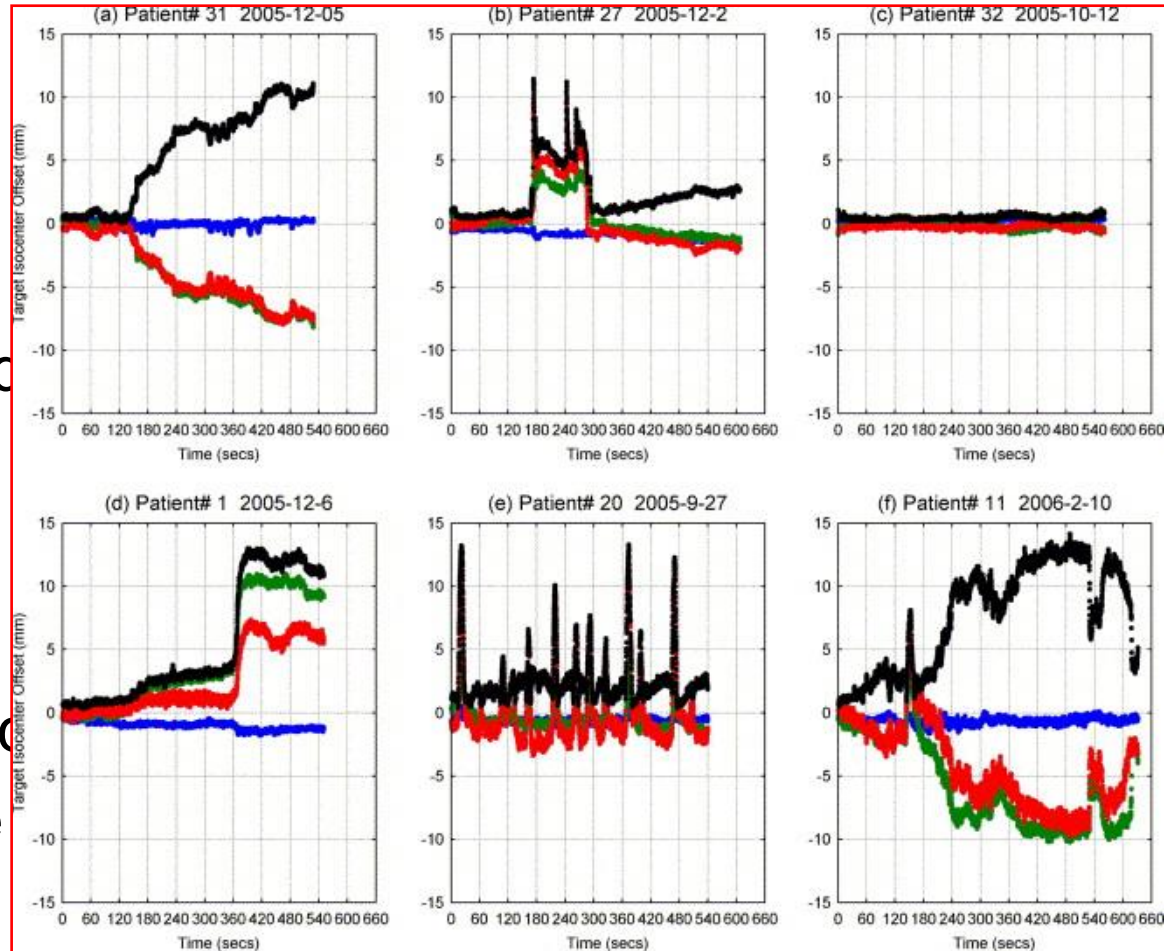
Problémy/perspektivy

- Zobrazení nádoru
MR spektroskopie
nové radionuklidy
vyšší dávka na nádor, nižší na prostatu
- Pohyb prostaty
interfrakční pohyb
intrafrakční pohyb
automatická korekce
- Dávka/frakcionace
dávka na frakci >2 Gy, kratší léčba

Problémy/perspektivy

- Zobrazení nádoru MR spektroskopie nové radionuklidy vyšší dávka na nádor
- Pohyb prostaty interfrakční pohyb **intrafrakční pohyb** automatická korekce
- Dávka/frakcionace dávka na frakci >2

Problémy/perspektivy

- Zobrazení nádoru
MR spektroskopie
nové radionuklidy
vyšší dávka na nádor, nižší na prostatu
- Pohyb prostaty
interfrakční pohyb
intrafrakční pohyb
automatická korekce
- Dávka/frakcionace
dávka na frakci >2 Gy, kratší léčba

Perspektivní technologie

- Dynamická IMRT (pohybová/rotační, IMAT, VMAT)
- Tomoterapie
- Robotická radioterapie
- Protonová terapie

Dynamická IMRT

- Lineární urychlovač
rotační technika IMRT (rotace gantry 360°)
- Proměnné parametry
tvar pole (MLC)
intenzita svazku
dávkový příkon
rotace gantry
- Výhody
vysoká konformita
krátký ozařovací čas

Tomoterapie

- Charakteristika
  - kruhové gantry
  - lineární urychlovač + CT
  - helikální tomoterapie   rotace gantry
  - kontinuální posun stolu
  - pole – malé segmenty
- Výhody
  - vysoká konformita

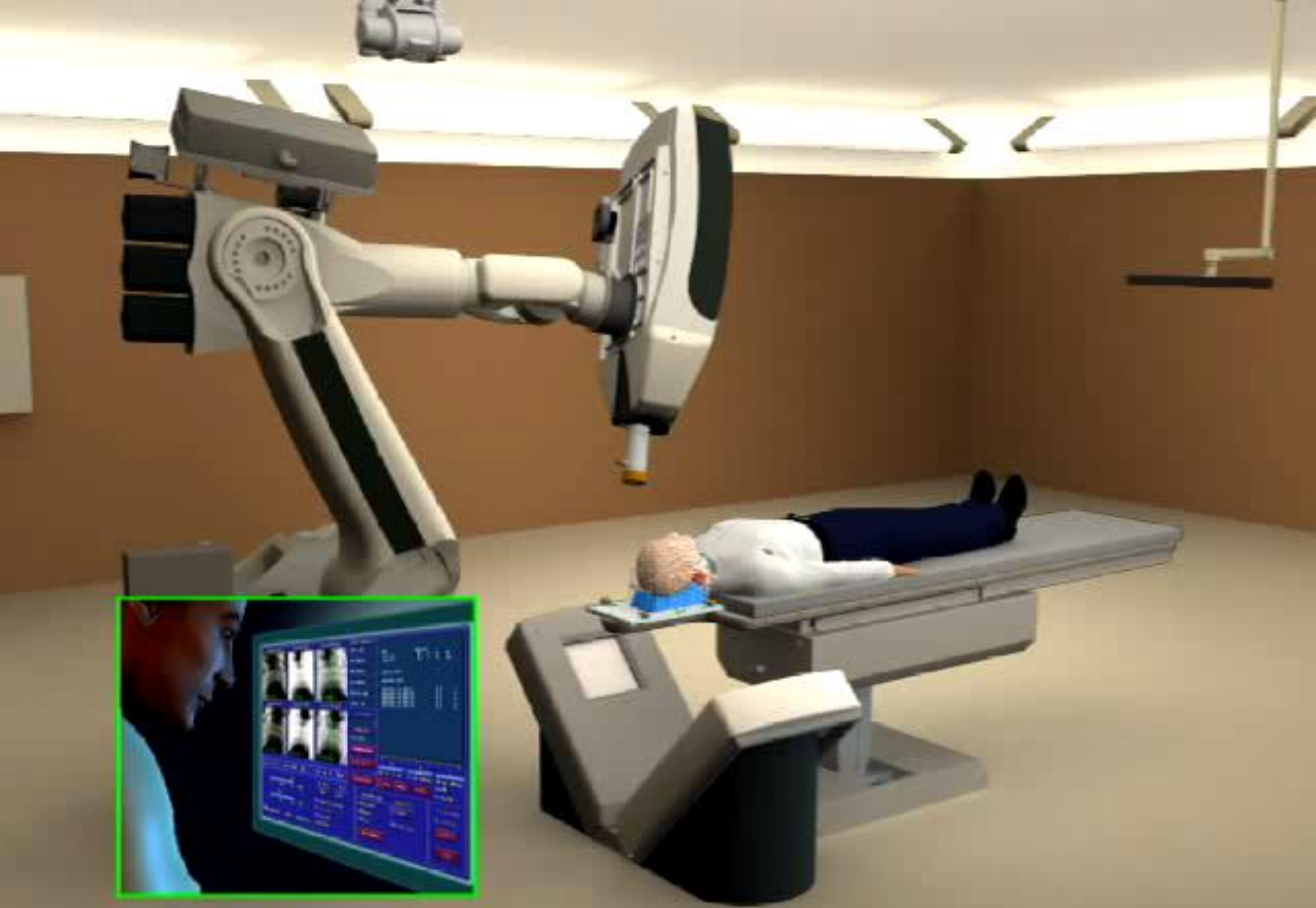

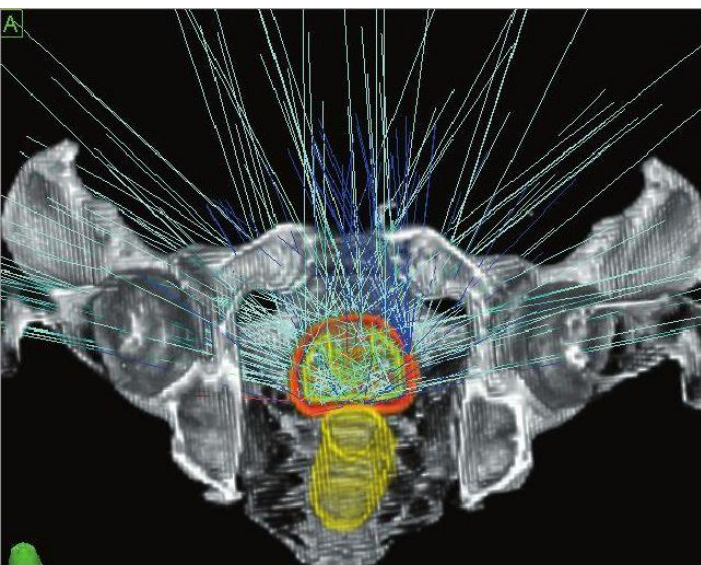
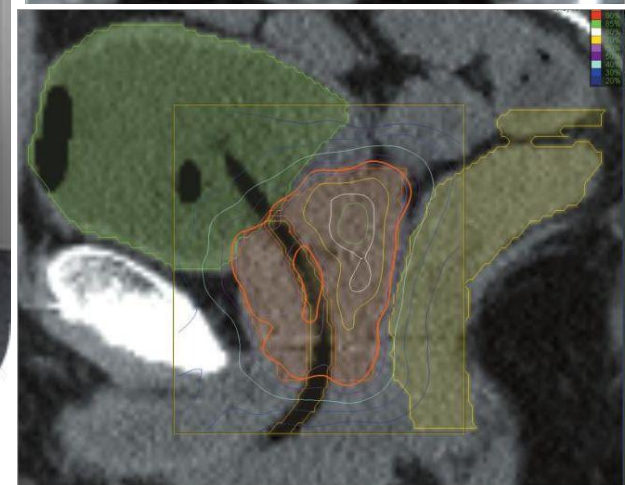
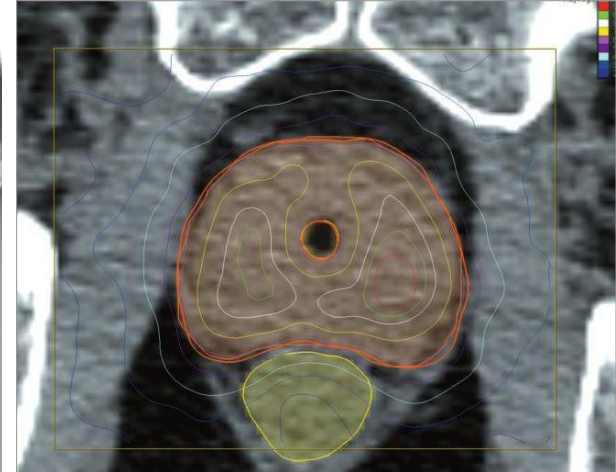
Portland Oregon 2009

Robotická radioterapie

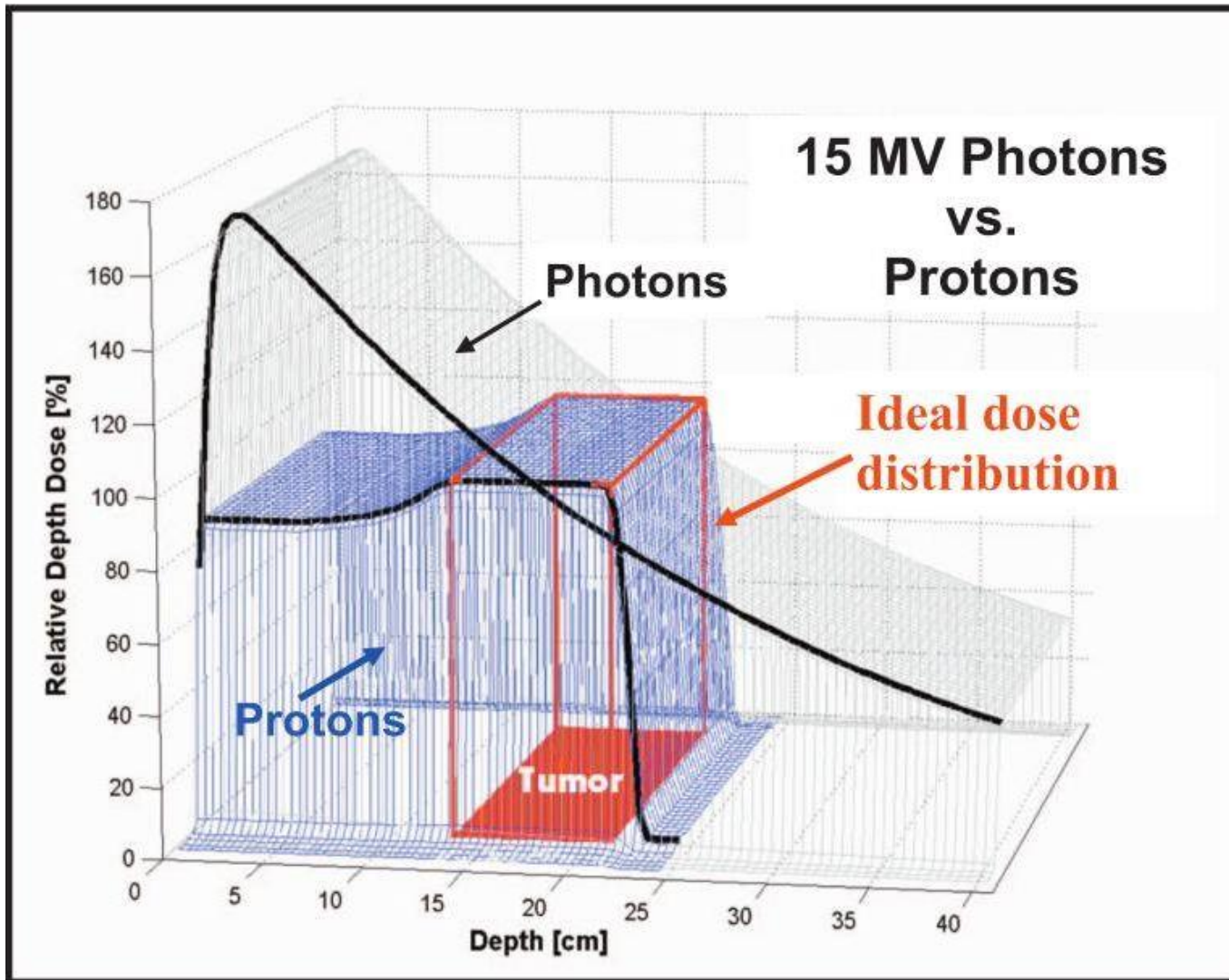
- Charakteristika
  - průmyslový robot + lineární urychlovač
  - desítky/stovky malých polí
  - periodické monitorování pozice pacienta
  - korekce nastavení při změně pozice
- Výhody
  - vysoká konformita
  - vysoká přesnost

CyberKnife Centers of San Diego 2008

M. D. Anderson Cancer Center

